

Damir Globočnik

Slovenski prvoboritelj Mihael Herman

GLOBOČNIK Damir, ddr., umetnostni zgodovinar,
muzejski svetnik, SI-4240 Radovljica, Langusova
ul. 29, E-pošta: damirglobocnik1@gmail.com

94(497.4)"18"
929Herman M.

SLOVENSKI PRVOBORITELJ MIHAEL HERMAN

Pravnik in politik Mihael Herman (1822–1883) je bil nemškega rodu. Med službovanjem na Ptujju je prišel v ožje stike s Slovenci. Priučil se je slovenščine in se družil s tamkajšnjo slovensko inteligenco. Na prvih volitvah marca 1861 je bil izvoljen za poslanca v štajerskem deželnem zboru, v katerem se je začel zavzemati za pravice slovenskega dela prebivalstva. Med Slovenci je odmeval njegov govor 16. marca 1863, katerega je poslovenil Fran Levstik in ga objavil v listu *Naprej* in dveh samostojnih brošurah. Herman je bil v deželni zbor ponovno izvoljen na volitvah 1867, 1870, 1871 in 1878, v državni zbor pa v letih 1873 in 1879. V štajerskem deželnem zboru se je večkrat zavzel za enakopravnost slovenščine z nemščino in opozoril na zahtevo po Zedinjeni Sloveniji. Zagovarjal je federalistično urejeno Avstrijo in katoliški konservativizem ter bil med prvimi, ki so leta 1872 pristopili k Pravni stranki. V državnem zboru je izstopal njegov govor med adresno debato novembra 1873.

Ključne besede: Mihael Herman, štajerski deželni zbor, Zedinjena Slovenija, čitalnica na Ptujju

GLOBOČNIK Damir, PhD & PhD, Art Historian,
Museum Councillor, SI-4240 Radovljica, Langusova
ul. 29, E-mail: damirglobocnik1@gmail.com

94(497.4)"18"
929Herman M.

SLOVENIAN CHAMPION MIHAEL HERMAN

Lawyer and politician Michael Herman (1822–1883) was of German descent. During his service in Ptuj, he came into closer contact with Slovenians. He learned Slovenian and socialized with the local Slovenian intelligentsia. In the first elections in March 1861, he was elected to the Styrian Regional Assembly, where he began to advocate for the rights of the Slovenian population. His speech of 16 March 1863, which was translated and adapted by Fran Levstik and published in the newspaper *Naprej* and in two separate pamphlets, resonated among Slovenians. Herman was re-elected to the Regional Assembly in 1867, 1870, 1871 and 1878, and to the National Assembly in 1873 and 1879. In the Styrian Regional Assembly, he repeatedly advocated the equality of Slovenian with German and pointed to the demand for a United Slovenia. He advocated a federalist Austria and Catholic conservatism and was among the first to join the Law Party in 1872. In the National Assembly, his speech during the address debate in November 1873 stood out.

Key words: Mihael Herman, Styrian Regional Assembly, United Slovenia, Ptuj Reading Room

Pravnik in politik Mihael Herman (Michael Hermann)¹ je bil rojen 24. septembra 1822 v Haritzu (občina Grasdorf, okrožje Feldbach / danes občina Jagerberg, okrožje Südoststeiermark) na avstrijskem Štajerskem. Njegov oče Mathias Herman je bil krojač in mali posestnik (kmet). Študij prava je končal na univerzi v Gradcu. V letih 1848–1849 je služboval kot krajevni in kriminalni sodnik na patrimonijalni graščini Thanhausen, od leta 1850 pa kot sodnik, sodnijski adjunkt oziroma sodni svetnik na Ptuju (od 1854), v Weizu in Hartbergu (od 1868). Leta 1869 je postal okrajni sodnik v Vorauu.

Med službovanjem na Ptuju je prišel v ožje stike s Slovenci. Priučil se je slovenščine, družil se je s tamkajšnjo slovensko inteligenco in postal leta 1861 javni zagovornik slovenskih zahtev. Podučen list za slovensko ljudstvo *Slovenski gospodar* je ob Hermanovi smrti zapisal: »Tukaj se je naučil slovenski in dobil globoko sočutje za ubogi, teptani, zaničevani, povsod nazaj stavljeni slovenski narod. To je žalilo njegovo pravno čut, njegovo trdno pravicoljubnost. Ljudstvo se mu usmili in zato sklene vse svoje moči žrtvovati njemu v pomoč, posvetiti borbi za djansko enakopravnost za njegov napredek na narodnej krščanski podlagi. In kar je sklenil, tega se je držal vse svoje žive dni. Celih 22 let se je boril dosledno, krepko, duhovito za nas Slovence.«²

Volitve v ptujski kmečki kuriji leta 1861

Mihael Herman je bil na prvih volitvah v štajerski deželni zbor marca 1861, tedaj je bil sodnijski pristav na okrajnem sodišču na Ptuju, izvoljen za poslanca. Prejel je veliko večino glasov (96 do 119).

Herman se je obrnil na slovenske volivce s programom, ki je mdr. vseboval predlog za upravne spremembe (»nova srenjska postava«): »*Prijatelji Slovinci! rad bi bil vam v vašem maternem jeziku govoril, pa okolnosti mi niso dopustile. Vaš jezik je neskončno lep, bogat in gibek. Ne more in ne sme se vam zameriti, ako si ga hočete v čast spraviti. Materna beseda povzdiguje serce; le v maternem jeziku se more narod*

na višjo stopnjo omike spraviti. Tudi v tem oziru vam hočem zvest prijatel biti. Iz dolgega terpljenja in ponižanja idete lepemu vstajanju nasproti.

Jaz sem tedaj vse naše težave omenil, pa tem odpomoči, bode menda težko. Sebičnost, lenost, neumnost in ured po starem kopitu so proti nam; jaz pa ne zdvojim o uspehu. Naše zahteve so tako pravične, kakor je naša potreba velika; pravica se nam mora dati.

Že se mi zdi, da vidim v vaše kolibe se povračati serčnost in radost, marljivost in nrvnost in hranljivost; razne stanove, ki zadovoljnejše, marljivejše za svoj poklic delajo, – vidim, ko ljudje mirne vesti morejo živeti, so poboljšani in oblaženi, ter pregovor prijateljsk se spolnjuje: 'Občna svoboda, občna omika, občna premožnost.'« Herman naj bi po izvolitvi rekel naslednje besede: »Slovinci! moje serce je pri vas, moje življenje za vas.« Spletke pa naj bi mu preprečile, da bi že tedaj prišel tudi v državni zbor, je v Novicah poročal nek dopisnik iz Haloz.³

Poročilo okrajnega urada namestništvu o poteku volitev v ptujski kmečki kuriji je Hermana označilo za zagovornika ustavnega napredka, vendar tudi za odločnega nasprotnika ultraliberalnih tendenc. »*Er ist ein talentvoller Mann, hat seit 1848 nicht den geringsten Anlass zu Bedenken bezüglich seiner politischen Haltung gegeben, und sich auch dem Gefertigten gegenüber dahin erklärt, dass er ferne von jeder Überstürzung, treu seinem als Beamter dem Monarchen geleisteten Eide, zwar auf der eröffneten konstitutionellen Bahn vorwärts zu schreiten beabsichtige, aber durchaus keine ultraliberalen Tendenzen zu verfolgen beabsichte. Man kann daher die Wahl dieses Deputierten eine günstige nennen.*«⁴

Novice so kot narodne kandidata v ptujski kmečki kuriji priporočale kaplana pri Sv. Barbari

¹ Biografski podatki predvsem po: Avgust Pirjevec, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, *Slovenski biografski leksikon*: 2. zv. Erberg – Hinterlechner, Ljubljana 1926, str. 317–318; [https://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Herman_\(Politiker\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Herman_(Politiker)).

² »+Mihael Herman«, *Slovenski gospodar*, 1883, št. 51.

³ Haložan, »Iz Haloz«, *Novice*, 1861, št. 24.

⁴ Janez Cvirn, »Deželnozborske volitve 1861 na Štajerskem«, *Zgodovinski časopis*, 1994, št. 3, str. 332. – V slovenskem prevodu: »Je nadarjen človek. Od leta 1848 ni dajal niti najmanjšega povoda za zaskrbljenost glede svoje politične drže. Izjavil je, da se bo vzdržal kakršnekoli nepremišljenosti in bo zvest prisegi, ki jo je dal kot uradnik monarhu. Čeprav namerava iti naprej po ustaljeni ustavni poti, ne namerava slediti ultraliberalnim težnjam. Izbiro tega poslanca lahko označimo za ugodno.«

v Halozah Božidarja Raiča, nadpravnika v Gradcu Jožefa viteza Waserja in duhovnika in učitelja v Mariboru Davorina Trstenjaka,⁵ ne pa tudi Hermana, ki je bil naposled izvoljen.

Dopisnik *Novic* »od sv. Trojice« je pograjal slovenske volivce, ker so glasovali na Nemca: »Zbrali smo si bili verlega Slovenca; al ko bi trenil, pride nek njegov sovražnik in ga začne črniti, lahkoverni volilci mu verjamejo in si Nemca za poslanca izvolijo; prejel je 96 glasov, naš rojak pa je 22. Gospod Mihael Herman je sicer viditi učen mož; al ker ni naše kervi, ne vemo, ali bo imel kaj serca za slovenski narod. Bog ga razsvetli, da bi se za nas reve potegnill!«⁶

Novice so že junija 1861 objavile omenjeni dopis dopisnika iz Haloz, ki je poudarjal, da so imeli slovenski volivci srečno roko pri izbiri svojega poslanca, čeprav se jim je očitalo, da so izvolili Nemca. »Naš poslanec je pošten in pravičen mož, poseduje globoke znanosti, razume čas; ustavna svoboda mu je zastava, zavezno načelo njegovo geslo; bolje je zavzet za blagost in osrečenje slovenskega naroda kakor marsikateri zleženik slovenske matere; naš narod oblažiti je njegova prva in največja naloga.« Haložan omenja, da je edino Herman zahteval, da se cesarska listina (oktobrska diploma) ohrani v deželnem arhivu tudi v drugem deželnem jeziku (slovenščini).⁷

Herman je med utemeljevanjem predloga, da se oktobrska diploma ohrani tudi slovenščini, dejal: »Als geborner Deutscher bin ich vor vielen Jahren zu den Slovenen eingewandert, und habe dieses beidere und begeisterte Volk kennen und lieben gelernt. Ich bin unten ihnen ansässig geworden, ich lebe unter ihnen, von ihnen und mit ihnen, mein ganzes Wesen hat sich mit ihnen identifiziert, ich bin selbst mit Leib und Seele Slovene geworden.«⁸

V štajerskem deželnem zboru ni bilo po prvih volitvah nobenega slovenskega poslanca, zato so sklenili, da bodo obravnave objavljali samo v nemščini. Herman, ki se je pridružil slovenskemu taboru, je v nekem odboru sprožil misel, da bi zapiski obravnav prevajali tudi v slovenščino. Njegov predlog ni naletel na podporo poslanskih kolegov. »... slovenski poslanci pa so nek povedali, da tega ni treba, ker so s tem izpričali, da kdor take reči bere, tudi zná nemški, drugi pa za-nje ne marajo! (Pač lepa reč!)«⁹

Nemški konservativec Herman je postal odločen zagovornik slovenskih nacionalnih zahtev v štajerskem deželnem zboru. V članku »Gleiche Lasten, gleiche Rechte« (slov. Enaka bremena, enake pravice), ki ga je objavil v *Grazer Tagespost* (1861, št. 113), je dokazoval, da imajo štajerski Slovenci glede na svojo številčnost šest poslancev premalo v deželnem zboru. »Tako pomenkljivo zastopanje naših zadev je za Slovence, oziroma spodnje Štirsko toliko občutljivejše, ker posebno šest poslancev tergovstva in obertnosti, dvanaest poslancev vélikega posestva kakor tudi trije moževni glasovi s svojimi narodnimi in tvarnimi (materijalnimi) zadevami so bolje na nemški zemlji ukoreninjeni, in tudi 9300 Slovincov zunaj mariborskega okrožja narodno zastopništvo pogreša, ker se ni moglo na nje ozirati pri volitvi za raztepenosti voljo. Toliko več imamo pravico želeči, da se razstopništvo pravičnejše razdeli, ker spodnje Štirsko je razmerno bolje obloženo z očitnimi davčnimi bremeni, vojaško nastanovitvo in vojniškim nabirom, kakor katerikoli drug okrog; narodna omikanost je ondi najbolj zaostala, vsiromačenje in nenravnost pa najdalje napredovala; tedaj se nam ne more zameriti, ako se opiramo na svečano izrečeno načelo cesarjevo: 'Enaka bremena, enake pravice, – ravnopravnost'.«¹⁰

⁵ »Iz Gradca (za slovensko Štajersko)«, *Novice*, 1861, št. 11.

⁶ J. Ž., »Od sv. Trojice na Štaj. 21. sušca«, *Novice*, 1861, št. 13.

⁷ Haložan, »Iz Haloz«, *Novice*, 1861, št. 24; *Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Landtages im Herzogthume Steiermark der am 6. April 1861 eröffneten Session, Gradec 1861, str. 116; Stimmen aus Innerösterreich / Beiträge zur Durchführung der nationalen, religiösen und politischen Gleichberechtigung, Celovec 1861, str. 169.*

⁸ *Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Landtages im Herzogthume Steiermark der am 6. April 1861 eröffneten Session, Gradec 1861, str. 116; Stimmen aus Innerösterreich / Beiträge zur Durchführung der nationalen,*

religiösen und politischen Gleichberechtigung, Celovec 1861, str. 171. – V slovenskem prevodu: »Pred mnogimi leti sem kot rojen Nemec priromal med Slovence, spoznal to pošteno in navdušeno ljudstvo in ga vzljubil! Med njimi sem se naselil, med njimi in z njimi živim, z njim se je izenačilo vse moje bistvo, postal sem Slovenec s telesom in dušo.«

⁹ -ž- (Anton Kos-Cestnikov), »Iz Štajerja 10. aprila«, *Novice*, 1861, št. 16.

¹⁰ Haložan, »Iz Haloz«, *Novice*, 1861, št. 24.

Hermanov govor v štajerskem deželnem zboru 16. marca 1863

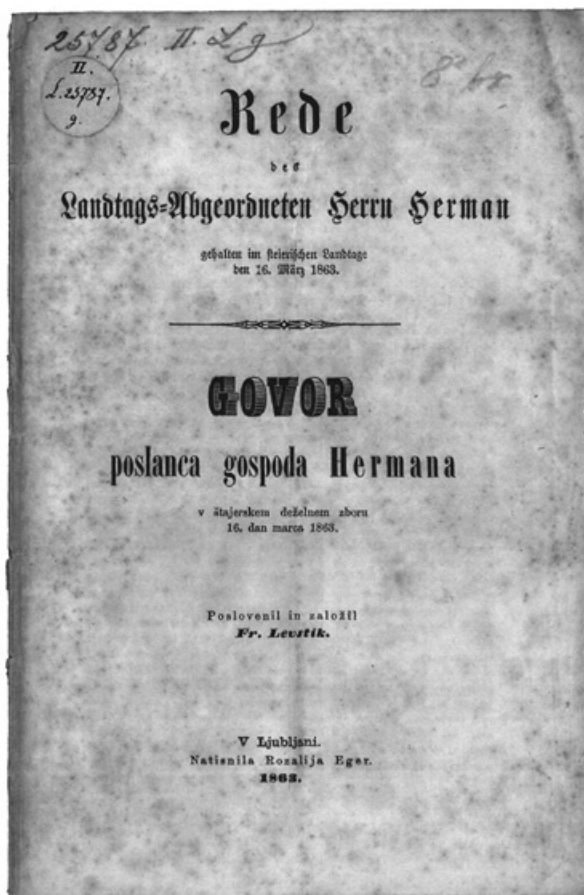
Deželni odbor je šele marca 1863 obravnaval Hermanov predlog za uvedbo slovenščine v uradih in šolah. Na 26. seji štajerskega deželnega zbora 16. marca 1863 je poročevalec deželnega odbora dr. Karl von Stremayr trdil, da so želje štajerskih Slovencev glede enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih upravičene, vendar pa se v ljudskih šolah zraven nemškega jezika poučuje tudi slovenski jezik, prav tako tudi uradi uradujejo v nemščini in slovenščini.¹¹

Herman je na 26. seji deželnega zbora nastopil proti poročilu deželnega odbora v daljšem, skoraj dve uri trajajočem govoru, v katerem je dokazoval brezpravnost Slovencev. Predlagal je naslednji sklep deželnega zbora, naj vlada predloži deželnemu zboru zakonski načrt, ki bo urejal rabo slovenščine v šolah in uradih na Štajerskem. Po Hermanovem predlogu bi bile ljudske šole popolnoma slovenske, srednje in višje šole pa naj bi reorganizirali po principu paritete slovenščine in nemščine. Tako naj bi slovenščina postala uradni jezik, nemščina pa bi ostala diplomatski jezik.

Hermanov govor v štajerskem deželnem zboru 16. marca 1863, v katerem se je zavzel za slovenske pravice, je odmeval med Slovenci. Postal je znan, »kar naravnost rečeno zgodovinske važnosti pri razvoji slovenstva, to so tudi slutili rodoljubje, zato so njegov govor predstavili na slovenski jezik in po vsi Sloveniji razširili.«¹²

Hermanov govor je iz nemščine prevedel Fran Levstik in ga objavil v listu *Naprej* (1863, št. 25–28) in v dveh samostojnih brošurah: samo v slovenskem jeziku (20 str., založil dr. Matija Prelog v Mariboru) in v nemščini in slovenskem prevodu (34 str.). Obe je natisnila tiskarna Rozalije Eger v Ljubljani.

Levstik je v listu *Naprej* zapisal: »Živio g. Herman, štajerski deželni poslanec! Njegova hvala gre od ust do ust med štajerskimi Slovenci, od hriba do hriba odméva glas njegovega imena, ker se je potegnil za pravice, katere nam je Bog dal in cesar



Naslovnici brošur s Hermanovim govorom, ki ju je natisnila tiskarna Rozaliije Eger v Ljubljani.

¹¹ »Iz deželnega zbora štajarskega«, Novice, 1863, št. 12.

¹² »+Mihael Herman«, *Slovenec*, 1883, št. 214.

potrdil; objedajo in kratijo nam jih le naši domačini, nehvaležni odpadniki.»¹³

Herman je v govoru zavrnil očitek, da se ne more potegovati za slovenske zadeve, ker ni slovenskega rodu. Ker je »izkušen in vdomačen v obéh taborjih« (v nemškem in slovenskem), lahko o teh stvareh bolj pravično in temeljito sodi kot marsikdo drug. Navedel je podrobne podatke o tem, da na Spodnjem Štajerskem živi večinsko slovensko govorče prebivalstvo (413.881 Slovencev v 7 mestih, 33 trgih in 1598 vaseh), in podatke o rabi slovenskega in nemškega jezika: *»Ker se je nemščini dajala taka prednost, zato so se duri in vrata odpirala Nemcem, ako so iskali službe. Od nekdanj so bili po deželi trdi Nemci za uradnike, ki so pomagali kaziti jezik, kateri se jim ni zdel učenja vreden; trdi Nemci so bili za sodnike trdim Slovincem, in še zdaj so nekateri uradovi, ki imajo več ali manj tacihi nemških uradnikov, da se s tolmačem pogovarjajo s slovenskimi kmeti. Nemški zdravniki, katerem gosposka daje službo ali podporo, rogovili s Slovenci kakor gluho némi ljudje; nemški učitelji podučujejo slovenske otroke; nemški žandarji hodijo po deželi, koder jih nihče ne umeje, pa tudi oni nikogar. Gosposka pošilja svoja oznanila, po katerih se narod mora ravnati, samo v nemškem jeziku, in ako je gledališče ljudstvu učilnica, mora Slovenec tudi tega uka pogrešati.*

Nemški trgovci in obrtniki, ker so jim okolnosti ugodne, jemljó najboljše prostore v deželi; v narodnih zadevah pa vleko z narodnimi nasprotniki, ker vsi ti tujci menijo, da so izobraževalci, da so gospodje; nimajo pravega srca do naroda, čigar jezik zaničujejo, ker ga ne znajo, in tudi menijo, da ni učenja vreden. /.../

Slovenci so potrpežljivi, in trpé vse, in pravi se jim za to vrli Slovenci, ktere le časi vročeglavci zapeljavajo. Slovenci torej mislijo samo za-se, da so le za nizkost porojeni. Vidimo, da so pri Slovencih narodni jezik izpodili iz učilnice, pisalnice in izobražene družbe, in zavrnili ga pod slamnato streho siromaškega kmeta, ponižali ga, da je hlapčevski in dékelski jezik; naredili so, da je Slovenec pod svojo domačo streho tujec; proti naravi so mu zatrli, skalili in izbrisali njegovo narodnost, ktere več ne more povrniti nobena stvar; vidimo, da se narod zdaj več

ne čuti, več sam sebe ne spoštuje, sam sebi več ne upa, – da torej več nima dušne veljave ...»¹⁴

Herman je mdr. poudaril: *»Potrebe in blagost štajerske dežele zahtevajo, da bi se djanski v življenje spravilo najviše načelo, ki se tiče ravnopravnosti vseh narodov torej tudi štajerskih Slovencev, in da bi se po okolnostih v pisalnici in učilnici vnesel slovenski jezik.»¹⁵*

Zoper Hermanov predlog so govorili poslanci Math. Löschnigg, Eduard Mulley in Wahrmund Karnitschnigg, ki so trdili, da obstoječe stanje v šolah in uradih upravičene zahteve Slovencev že popolnoma izpolnjuje.¹⁶

Za predlog je izmed 63 poslancev glasoval edino Herman, katerega so Novice malo prej označile za »samca«, saj v štajerskem deželnem zboru nima nobenih političnih prijateljev.¹⁷ Sprejet je bil predlog deželnega odbora, naj deželni zbor pooblasti odbor, da preišče morebitne želje in pritožbe Slovencev, oziroma da naj sam ukrene, kar se mu zdi potrebno.

Dopisnik Napreja je takoj po Hermanovem odločnem nastopu v deželnem zboru predlagal, naj vsa slovenska mesta, trgi in občine izvolijo Hermana za častnega meščana, tržana ali občana, naj

¹⁴ Govor poslanca g. Hermana v štajerskem deželnem zboru 16. dan marca 1863, Maribor 1863, str. 7–8.

¹⁵ Govor poslanca g. Hermana v štajerskem deželnem zboru 16. dan marca 1863, Maribor 1863, str. 18.

¹⁶ »Iz deželnega zbora štajarskega«, Novice, 1863, št. 12.

¹⁷ -K.-, »Iz Gradca 20. sveč.«, Novice, 1863, št. 8. – Herman je na seji štajerskega deželnega zbora 20. februarja 1863 komentiral predlog prof. Schreinerja o reviziji deželnega in volilnega reda. Predlagal je, naj predsednika voli deželni zbor, poslanski mandat naj bo namesto štirih šest let, kmečka kurija naj ima več poslancev kot mestna kurija (v nekaterih mestih je bil izvoljen 1 poslanec na 6000 prebivalcev, v kmečkih okrožjih pa na 60.000 prebivalcev). V govoru je poudaril, da bi se morala avstrijski in ogrski del habsburškega cesarstva združiti v enotno politično telo. »Zato se je vzdignil zoper njega v tej seji hudi vihar, zato hrum in dirindaj zunaj in znotraj, v pismu in besedi, ki kaže, da so besede Herman-ove dregnile v ovsje gnjezdo.« (-K.-, »Iz Gradca 20. sveč.«, Novice, 1863, št. 8) Moritz pl. Kaiserfeld (1811–1885) je imenoval Hermanov govor »ein katzenjammer, den man im reichsrate zum ekel oft anhören musste« (-K.-, »Iz Gradca 20. februarja«, Naprej, 1863, št. 16). Moritz pl. Kaiserfeld je bil najbrž slovenskega rodu: njegov oče se je pisal Blagotinšek in je bil rojen v okolici Ptuja (Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 260).

¹³ »Izmed štajerskih Slovencev 20. marca«, Naprej, 1863, št. 25.

mu domoljubi začnejo pošiljati zahvalnice s podpisi mož vseh stanov, naj zbirajo prispevke za kak Hermanov spomenik in naj Hermana prosijo, da naroči svoj litografirani portret, »in potlej naj visi njegova podoba po vseh čitalnicah, in spravi naj si jo vsak pravi domoljub«. ¹⁸

Herman je prejemal zaupnice, ki so mu jih poslali štajerski Slovenci iz mnogih krajev. V Mariboru so 31. maja sestavili zahvalnico Hermanu, pod katero so se podpisali številni rodoljubi iz Maribora in okolice. Ob izročitvi zahvalnice je Herman dejal, da je storil to, kar je bila njegova dolžnost. »Sicer je Nemec po rodu, al volitve domovina mu je zdaj slovenska zemlja, in ker je prevzel težko in častno službo poslanstva, se tudi hoče truditi Slovencev potrebe spoznavati in na dotičnem mestu kolikor po svoji moči zamore, za njih pravice se boriti. Pa ne bi tudi smeli Slovenci misliti, da nam Nemci hočejo krivico činiti ali da se našim nameram in pravičnim terjatvam zoperstavljajo iz zle volje, ampak če nam ovirajo, je vzrok temu le, ker naših zadev in okoliščin ne poznajo. Kar je na njem ležeče, se tudi prihodnjč hoče prizadevati, da naše stanje razjasni in skrbi za polajšanje. Veselilo ga bode, če med Slovenci živeč vidi, da je nekoliko zapuščenemu narodu k napredku pripomogel, ter srečno boritev in boljši užitek na dalje prepusti lastnim sinom domovine z dobro vestjo, da je storil le dolžnost svojo.« ¹⁹

Zahvalnico, ki jo je Herman prejel iz Celja, je podpisalo okrog 400 savinjskih rodoljubov. ²⁰ Na zahvalnicah, ki jih je leta 1863 prejel Herman, je bilo vsega skupaj več kot 20.000 podpisov. ²¹

Deputacija osmih srenjskih županov na čelu z ljutomerskim župnikom dr. Klemenčičem je 1. junija 1863 prišla v Ptuj izročiti Hermanu zahvalno pismo. Herman je v napitnici oziroma govoru na srečanju z ljutomerskim odposlanstvom omenil zasluge duhovščine, ki skrbi za ljudstvo in tudi pod narodno zastavo stoji na prvem mestu. ²²

Herman se je udeležil praznovanja tisočletnice prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane, ki je potekalo 3. avgusta 1863 v Mariboru. Ko so prisotni kmetje izvedeli, da je med njimi »ljubljenec naroda« Herman, naj bi spoštljivo dejali: »Tak to so gospod, ki se za nas potegujejo, Bog nam jih živi.« Okrog 11. ure so se zaslišali klici: »Gospod Herman, naprej! (pokažite se nam), in ko ponižnega gospoda ni bilo na oder, raste klicanje in germeči slavoklici, dokler se ne prikaže; in ta trenutek, mislim je bil naj ginljivejši. Tedaj ne samo izobražen gospod, tudi priprosti kmetiški stan ljubi iskreno može, ki se potegujejo za njega; naj si ravno naši nasprotniki drugači govore.«

Župnik v Ločah in pesnik Jožef Virk (1810–1880) je ob tej priložnosti napisal pesem z akrostihom Hermanu:

»Hvaležne ljubezni doné slavo-klici
Edinjenih serc; Rodoljubej, Naprej!
Radost se razliva ko žarja po lici,
Močnejši doni gromoviti: Naprej!
Al ko se pokažeš, Ti zvezda z višave
Navdušena 'slava' germi čez planjave,
U serca pa šine plam rajske ljubave.« ²³

V temeljni kamen za novo šolsko poslopje pri Sveti Ani v Slovenskih goricah so junija 1864 vzdali Hermanov govor v deželnem zboru in Slomškov portret s kratkim opisom tedanjih razmer. »Te vzdane listine naj kažejo našim potomcem zvesto podobo naših dni, ko bi – Bog obvari – burja časova izbrisala druge spomenike!« ²⁴

Štajerski rodoljubi so leta 1864 pri dunajskem risarju Josefu Kriehuberju (1800–1876) naročili Hermanov portret (litografijo). Ko so Hermana prosili, naj gre na Dunaj, da bo tam risar lahko izdelal njegov portret, je Herman najprej odklonil, češ da nima dovolj zaslug za tako čast. ²⁵

Plačnik portreta je bil najbrž mariborski rodoljub, zdravnik in časnikar dr. Matija Prelog (1813–1872). »Kdor slavnega našega poslanca pozná, vsak

¹⁸ Š., »Od Savine«, Naprej, 1863, št. 24.

¹⁹ »Maribor 1. rožnika«, Novice, 1863, št. 23.

²⁰ »Iz Celja (Oznaniilo in povabilo. Zahvalnica.)«, Novice, 1863, št. 15.

²¹ »Ptuj 1. marca«, Novice, 1864, št. 10.

²² »Maribor 1. rožnika 3. (konec)«, Novice, 1863, št. 24.

²³ »V Mariboru 3. avgusta. Slovesnost sv. Cirila in Metoda«, Zgodnja Danica, 1863, št. 24.

²⁴ -m-, »Od sv. Ane v slov. Goricah 1. rožnika«, Novice, 1864, št. 23.

²⁵ »V Mariboru 16. rožnika«, Novice, 1864, št. 25.



Josef Kriehuber, Mihael Herman, 1864, litografija

more reči, da je slika izvrstno zadeta. Gotovo je, da bode obraz Hermanov preljub kinč vsakemu hramu, kjer Slovenec stanuje. Saj vsak tudi sebe časti, kdor dolžno čast skazuje zagovornikom svojega naroda, braniteljem narodnih pravic. Sezite tedaj rodoljubi vsi, kar vas je rodila zemlja slovenska, po tej sliki; ko si omislite dragoceni spominek, podpirate tudi mariborsko čitavnico, kateri so namenjeni čisti dohodki.«²⁶

Slovenec je zapisal, da je Hermanovo ime postalo med Slovenci po govoru 16. marca 1863 tako priljubljeno, »da je bilo znano v zadnji koči in si je skoraj vsak rodoljub na Štajarskem omislil njegovo sliko«.²⁷ Dr. Josip Vošnjak se je spominjal, da je Herman sam izbral napis, ki je objavljen pod njegovim portretom: »Bog kliče, in Slovani, predolgo potlačeni, stopajo čvrsto pred svet na svoje slavno mesto.«²⁸

Hermanovi portreti so bili na ogled tudi na slovenskih slovesnostih. Tako je bila dvorana, v kateri so leta 1873 praznovali drugo obletnico katoliškega političnega društva v Slovenskih Konjicah, okrašena s portreti papeža Pija IX., cesarja Franca Jožefa I. in slovenskega poslanca Hermana.²⁹

Graško društvo Slovenija je svojo prvo javno veselico priredilo 27. novembra 1865 v čast slovenskim poslancem. Herman je v zahvali po napitnicah razložil, kako je spoznal in začel ljubiti slovenski narod. Zahvalo je sklenil z besedami: »Tako postal sem Vaš in ostal bodem Vaš! Naj živi slovenski narod!«³⁰

Nemci so Hermana črtili kot narodnega odpadnika. Vodilni nemško-liberalni politik na Štajerskem dr. Karl Rechbauer je Hermanu v deželnem zboru večkrat očital, »kako se more za Slovence potegovati, ko nosi najbolj nemški imeni: Mihael in Herman«. Vendar dr. Josip Vošnjak poudarja, da Herman nikoli ni dejal, da je Slovenec – »govoril je le za Slovence iz res vzvišene pravicoljubnosti, katera se žalibog tako redko nahaja med njegovimi rojaki.«³¹

Herman je na Rechbauerjeve očitke odgovoril na 8. seji štajerskega deželnega zbora oktobra 1869: »V vsaki seji mi g. dr. Rechbauer očita, da sem rodom Nemec. Tega nisem nikdar tajil, ponosen sem na to. Jaz nisem nikdar proti svojemu narodu govoril, jaz sem se le temu ustavljal, da ima on svoje roke v tujem drobovji. Na njegovih tleh mu voščim vso srečo. Sicer Vam pa hočem razvozlati uganjko, zakaj kot Neselovec govorim za Slovence: To zato delam, ker razmere poznam, ker imam pravno čuvstvo, in ker iz nravnih razlogov drugače ne morem. Če gospodje tega ne umejo, potem jaz njih ne umejem. Sicer pa, ako sme takle Blagotinšek pl. Kaiserfeld biti voditelj Nemcem, smem se tudi jaz potegniti za Slovence, in če sta se minister Giskra in župan Zelinka objela, objemala sta se zopet enkrat dva Slovana za nemške zadeve. Kar smejo ti za nemško stvar storiti, to smem tudi jaz storiti za drug narod; razložek je le ta, da se jaz potegujem za tlačene, oni pa se pridružujejo tlačiteljem!«³²

²⁹ »Iz Konjic 23. sušca (Obletnica kat. pol. društva)«, Slovenski gospodar, 1873, št. 13.

³⁰ K. D., »V Gradcu. Veselica 'Slovenije', Slovenec, 1865, št. 94.

³¹ Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 526.

³² »Zakaj poslanec Herman stoji na naši strani«, Slovenski narod, 1869, št. 119.

²⁶ -K-, »Iz Maribora«, Novice, 1863, št. 35.

²⁷ »+Mihael Herman«, Slovenec, 1883, št. 214.

²⁸ Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 528.

Štajerski dopisnik lista *Naprej* je Wahrmundu Karnitschiggu, ki je Slovincem očital, da ne cenijo svojega jezika, ker so glasovali za Hermana, ki je po rodu Nemec, odgovarjal, da so Hermana izvolili za poslanca, ker je pošten in pravičen mož in ker so vedeli, da jih bo bolje zagovarjal od marsikaterega slovenskega odpadnika, ki je zatajil svoj rod in mater. »Nismo se prevárilí, kar smo se nadjálí od njega, to svedočí njegovo djánje. Naj se g. Herman le ne ustraší, ampak srčno naj dalje stopa, če tudi v živ osir (wespennest) vbode, kadar kaj govori za Slovence, to nič ne dé. Pravični svét sodi, in sodil bode naše želje in zahtevanje, ki je pošteno in vsacemu narodu pravično. Slava g. Hermanu!«³³

Volilni odbor za Spodnjo Štajersko, ki je bil ustanovljen leta 1866, je sprejel sklep o izdaji knjižice *Delovanje deželnega zbora in naša slovenska poslanca Herman in dr. Razlag*, ki naj bi bila natisnjena v nakladi dva tisoč izvodov. Skoraj polovico stroškov (50 od 110 gld) je prispeval nek rodoljub.³⁴

Osrednji volilni odbor, ki se je pred volitvami sestel v Mariboru in sestavljal seznam narodnih kandidatov za kmečke občine in mesta, je januarja 1867 priporočil Hermana kot edinega slovenskega kandidata v volilnem okraju Ptuj in Rogatec: »Prepričani smo, da Vi volilci iz ptujskega in rogaškega okraja tudi pri volitvi 21. januarja vsi kot en mož bodele glasovali za g. Herman-a, ter mu tako vsaj nekoliko skazali hvaležnost, ktero mu je dolžen ves slovenski narod. G. Herman je v preteklih šestih letih v graškem deželnem zboru za nas Slovence prestal marsiktero grenko uro, požirati moral marsiktero britko besedo: vendar se ni prestrašil, stal je kako trdna skala sredi viharnega morja in pri vsacej prilležitosti je zagovarjal in se potegoval za pravice svojih slovenskih volilcev.«³⁵

Zdravnik v Slovenski Bistrici in Šmarjah pri Jelšah dr. Josip Vošnjak (1834–1911), ki je bil v letih 1867 do 1878 poslanec v štajerskem deželnem zboru, v svojih spominih večkrat omenja Hermana: »Herman je ostal samec, ker se za ženske sploh nič

ni menil. V družbi je rad bil vesel in nam ni zameril, ako smo se šalili o njegovem vegetarijanstvu.

Na govore v deželnem in državnem zboru se je vestno pripravljaj. On ni nikoli govoril ex abrupto [op. nepripravljen]. Vsak govor si je napisal, ga pilil in pilil in spet prepisal, preden ga je sprožil. Zato je vsak njegov govor ena logična celota brez vseh nepotrebnih fraz. Žal, da je imel le rahel glas, in še ta se mu je ustavil, če je dalje časa govoril. Njegova nemščina je bila precizna, vsak stavek izvirajoč iz poprejšnjega. Iz vsake besede se je poznalo, da govori iz globokega prepričanja in da mu je resnica in pravica nad vse.

Slovenščine se je dobro naučil, dasi javnih slovenskih govorov ni rad govoril.«³⁶

Čitalnica na Ptuj

Herman je bil v letu 1863 eden od soustanoviteljev čitalnice na Ptuj. Ivan Strelec ga je označil celo za glavnega ustanovitelja čitalnice, ki je imela svoje prve, začasne prostore v Hermanovi hiši na Gosposvetski ulici št. 42.³⁷

Notarski pripravnik dr. Avgust Čuček, duhovnik Jakob Meško in Herman, ki so sestavljali začetni odbor, so 12. maja 1863 objavili proglas k pristopu članov.³⁸ Herman je sklical 23. julija 1863 vse zavedne Slovence v Ptuj in okolici na zborovanje v sobi streljšča glede ustanovitve čitalnice.³⁹ Se-stanku, na katerem so pretresli pravila čitalnice in izvolili devet odbornikov, je predsedoval Herman. Po trikratni Hermanovi zavrnitvi je bil za predsednika čitalnice izvoljen dr. Čuček, Herman pa za tajnika.⁴⁰ Herman je bil nekaj časa tudi podpredsednik (1867/1868) in predsednik ptujske čitalnice (1868/1869).⁴¹

³⁶ Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 142.

³⁷ Haložan, »Iz Halož 30. rožnika«, *Novice*, 1864, št. 27; Ivan Strelec, *Zgodovinske črtice o »Narodni čitalnici v Ptuj«*, Ptuj 1889, str. 23 in 25.

³⁸ »Poziv«, *Naprej*, 1863, št. 48.

³⁹ Ivan Strelec, *Zgodovinske črtice o »Narodni čitalnici v Ptuj«*, Ptuj 1889, str. 3.

⁴⁰ R. B., »Iz Halož 1. avg.«, *Novice*, 1863, št. 32; »Štajerska«, *Naprej*, 1863, št. 61.

⁴¹ Ivan Strelec, *Zgodovinske črtice o »Narodni čitalnici v Ptuj«*, Ptuj 1889, str. 12.

³³ »Izmed štajerskih Slovencev 20. marca«, *Naprej*, 1863, št. 25.

³⁴ »Iz sov. Štajerja«, *Slovenec*, 1866, št. 40. – Dr. Radoslav Razlag (1826–1880) je bil na začetku leta 1865 kot prvi Slovenec izvoljen v štajerski deželni zbor.

³⁵ »Slovenci!«, *Slovenec*, 1867, št. 8.

Herman je na prvem občnem zboru ptujske čitalnice 1. avgusta 1863 menil, da je naloga čitalnice, »da jezik in narod lika«. »Čitalnica se mi zdi zavod, kjer se raztepeni možje zbirajo, vzajemno podučujejo, krepijo in tolažijo, – zavod, kjer naj uči se ljudstvo v ustnem pogovoru in po izbranih knjigah svoj lepi, bogati in za omiko prikladni jezik, samega sebe, svojo minolost in prihodnost poznavati in ljubiti, – zavod, ki krepi pobita srca dolgo zatiranega ljudstva in pomaga, da se sebe zaveda, spozna in nase zaupa.«⁴²

Ptujska čitalnica je slovesno odprla svoja vrata 5. septembra 1864. Med govorniki na slovesnosti so bili dr. Avgust Čuček, dr. Josip Vošnjak, dr. Štefan Kočever, dr. Janko Sernec, Božidar Raič in Herman. Kristovo dvorano je krasilo 12 grbov s slovenskimi napisi. Nasproti vhoda v dvorano je bil grb, na katerem je bila napisana misel, ki jo je Herman izbral za objavo na svojem portretu. »Posebno sjajni je bil sklep 'besede'. Gospod Herman namreč stopi na oder in trikrat slava in živio izklikne presvitlemu našemu Cesarju, katerega milost zagotovila je enakopravnost vsem njegovim narodom. Slava! Slava! In zdaj zapojó pevcí, godba zaigrá cesarsko pesem, bengalični ogenj pa razsvetljuje vrt z okolico njegovo.«⁴³

Herman je bil med soustanovitelji časnikov *Slovenski narod*⁴⁴ in *Slovenski gospodar* ter katoliškega tiskovnega društva. Leta 1871 je bil izvoljen za predsednika graškega dijaškega komiteja. Leta 1872 je postal odbornik Slovenske matice.⁴⁵

V deželni zbor je bil ptujski kmečki kuriji ponovno izvoljen na volitvah januarja 1867, leta 1870, 1871 in 1878, v državni zbor pa v letih 1873 in 1879.⁴⁶ Leta 1870 se je iz Ptuja preselil v Gradec in kot kandidat Slovencev in nemških konservativcev postal odbornik v štajerskem deželnem odboru. Za deželnega odbornika je kandidiral že leta 1867, a je

prejel samo 9 glasov, njegov protikandidat Moritz pl. Kaiserfeld pa 13 glasov.⁴⁷

Herman se je v štajerskem deželnem zboru večkrat zavzel za enakopravnost slovenščine z nemščino. 22. aprila 1864 je podal predlog, naj se izvoli petčlanski odsek, ki bo razpravljal o praktični izvedbi osnovnega zakona o enakopravnosti Slovencev z uvedbo slovenščine v šole in urade: »O tej stvari sem uže v lanskem zboru imel dolg govor, in ker nisem bil poslušan, torej se morem zopet oglasiti. (Klici: na glas! na glas!) Da sem pa govoril čisto resnico in ljudstvu po volji: to pričajo zahvalnice, ktere so mi hodile od vsega naroda; to priča vse slovansko časnikarstvo, ki je s hvalo potrdilo moje besede. Moja gospôda! menim, da to je dejanje, ki dokazuje, to je volja narodova. Zatorej lahko tem mirneje zagovarjam to reč; zagovarjam, kar mi je dolžnost po oblasti, ktero so mi dali moji volilci, dolžnost po mojej srčnej prepričanosti in po splošnih človeških pravicah, na ktere sem se ustopil. Gospod poročevalec deželnega odbora je v mojem lanskem govoru sicer našel, da sem zagovarjal to reč le samo, kakor jo more zagovarjati Nemec; temu se moram naravnost ustaviti. Moja gospôda! jaz te reči nisem presojal, kakor bi jo presodil Nemec, pa tudi ne, kakor bi jo utegnil Slovenec; ampak le, kakor jo pretehtuje pravica, in smilil bi se sam sebi, ko bi se bil ustopil med stranko, ktera hoče samo eno reč, pa nič drugzega, ali v sredo narodne nečimrnosti, ter spuščal se v nevarnost, kakor se je spustilo mnogo družih, da bi ne zadel niti resnice niti pravice. Čista človeška pravica je bila mesto, na katerem sem stal. Na škodo je Nemcu in Slovanu, da Nemci ne vedo, kako se godi Slovanom, in da tudi težko zvedo. To je zato, ker se mi Nemci učimo toliko raznih tujih jezikov, samo jezika naših najbližnjih sosedov in državljanov ne. (Klici: oho!) Torej ne beremo slovanskih časnikov, in nemški časopisi, kteri govoré za slovanske koristi, nam niso mar; nemški sredinski (centralistični) listi pa delajo, kar koli morejo, da bi le javno misel zmotili. Zatega del je med mojimi rojaki prava sodba o slovanskih rečeh redka, in to je na škodo, moja gospôda! Zato, ker človek je samo tedaj lahko pravičen, kadar ve, kako in kaj. (Klici: na glas!))

Deželni glavar je prosil poslanca Hermana, naj stopi za govorniški pult, da ga bodo lahko slišali.

⁴² R. B., »Iz Haloz 1. avg. (Prvi občni zbor zastran národne čítavnice na Ptujú)«, *Novice*, 1863, št. 32.

⁴³ J. V. (Josip Vošnjak), »Iz Ptujá. Rojstni dan ptujske čítavnice 5. septembra«, *Novice*, 1864, št. 37.

⁴⁴ Josip Vošnjak, »Kako se je ustanovil Slovenski narod«, *Slovenski narod*, 1893, št. 75.

⁴⁵ »Sl. Matice občni zbor 26. sept.«, *Glas*, 1872, št. 14.

⁴⁶ Večina podatkov o Hermanovem političnem delovanju po: Avgust Pirjevec, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, *Slovenski biografski leksikon*: 2. zv. Erberg – Hinterlechner, Ljubljana 1926, str. 317.

⁴⁷ »Ozir na zadnji deželni zbor v Gradcu«, *Slovenski gospodar*, 1867, št. 6.

Herman je nadaljeval: »Moja gospôda! mnogo raznih narodov je; vsak ima svoj jezik, svoje lastne sposobnosti, svojo posebno čud (naturo). Vse le-te pa so hoteli – tako je bilo osnovano – tlačiti v en kalup (model); vse so hoteli enako obleči. Tega se pa narodi branijo po pravici, in hoté ostati tako, kakor jih je Bog ustvaril. Posebno Slovencem je od nekdaj pretila nevarnost iz tega prizadevanja, ki hoče narediti, da bi vsi narodi bili enaki; učilnica in pisalnica je bila za to reč odmenjena. Drugod se po vsem svetu samo nekteri posamezni ljudjé tujih jezikov učé, ako jim vleva njihov poklic ali posebno veselje; tukaj se pa mora s tujim jezikoznanstvom pečati ves narod, tudi kmet, górník in vès ženski spol; drugod se po vsem svetu ljudjé tujih jezikov začenjajo učiti še le tedaj, ko užé materno besedo do dobrega znajo; pri nas mora pa užé abecedni učenec začeti s tujim jezikom, in ker se ljudjé po vsej deželi med seboj leto za letom samo po slovenski pogovarjajo, zatorej se otrok tujega jezika zunaj šole ne more vaditi: lahko je tedaj razumeti, koliko ima od tega koristi. Moja gospôda! koristi ima prav toliko, da se dobro ne izučí niti nemškega, niti slovenskega jezika, niti nič družega, da je toraj poduk čisto zastonj. To imenujem, grdo delati z ljudstvom (misshandlung); to se pravi množico v narodu odvracati od omike. Ali to pa čisto nič ne briga nekterih ljudi, ki so brez npravnosti (moral) in brez višega presojevanja. Vedni odgovor je: 'nemška omika' in pa: 'z nemškim jezikom se pride po vsem svetu, in vendar je dobro, da narod zna več jezikov.' Dobro, moja gospôda! Ali jaz nisem še pri nobenem slovenskem kmetu videl Götheja, Schillerja, naših nemških modrijanov ali jezikoslovcev. (Nemir.) Zakladi nemškega slovstva so Slovencem neznani in ostanejo neznani, če se še tako nemči. Kdor hodi po svetu, moja gospôda! ta naj se nauči jezika, ktereга potrebuje; ali vès narod ne hodi po svetu; zato vprašam: zakaj se mora tujega jezika učiti vès narod, ki je vendar le zmirom domá? In če je celemu narodu tako lahko in tako koristno, učiti se tujih jezikov, potem je pravično in pošteno, da ne bi samo Slovan užival te koristi – naj se tudi nemškemu kmetu dá še kak drug omikan jezik, da se ga nauči. Moja gospôda! takim ljudém, ki se tako hote poganjati za naše koristi, za nemške koristi, ne smemo biti hvaležni, ker oni so tisti, kateri nemško ime stikajo z zatiranjem, in delajo, da se mu narod posmehuje, nemško omiko pa sovraži. Tako se godi po ljudskih učilnicah. V mestne glavne učilnice in v srednje učilnice slovenski jezik ni mogel priti, ker

je bil 'kmečki' jezik, in še zdaj se mu pravi 'kmečki' jezik, kajti govórí ga skoro samo kmet. Po pisalnicah je vse nemško; vse zasobne (privatne) pisma se delajo samo po nemški; slovensko pripovedovane reči se po nemški zapisujejo. Duhovnim je bilo prepovedano, slovenske imena pisati po slovenskem pravopisu. Moja gospôda! vidite, da nemčenje, če prav si je skoro 100 let prizadevalo, premoglo je do zdaj še le samo nekoliko ovír; vsa druga dežela, vès drugi narod je do malega ostal trdo slovensk. Zdaj pa pogledite, moja gospôda! vse je nemško po učilnicah in pisalnicah, narod je pa vendar le trdo slovensk! To je nenaravno, vprék je naravi, torej pristujêno (unerträglich) in pogubljivo. Narod more le po svojem in s svojim jezikom napredovati: nobeden tujih jezikov mu ne more te službe nadomestiti. Slovani čutijo to trpljenje; tožili in tožili so; a ko so tožili, smeh je bil njim in njihovemu zahtevanju. Oglašali so se po časopisih, prošnjah, deželnih zborih in v državnem zboru; bila je gluhôta njihovim prošnjam in besedam; a če se jim je kaj polajšalo, pa so užé drugi vedili ustaviti, da se ta reč ni vpeljala, vedili so kakošno vrzel najti. Ali, moja gospôda! čim večja je bila in je trdosrčnost, tem bolj so se v nemali Slovani, a njihova navdušenost in ljubezen do jezika in naroda se množi dan na dan, in ta navdušenost se prijemlje starcev in mladenčev, nizkih in visocih ljudi, ter, moja gospôda! – to jaz vem, ker sem vidil na svoje oči – narastla je užé do reke, ktera pód-se pokoplje vsako napotje. Poslušajte le, kaj Slovenci pravijo, kaj bi oni radi. Pravijo:

1) Nemčenje ni koristilo narodu; priča tega je to, ker je narod zaostal, kar se drugače ne dá razumeti. Ko bi za-nje (Slovence) bili toliko storili, kolikor so proti njim; ko bi jih bili vsaj pustili samim sebi: zdaj bi drugačni hodili po svetu. Svojega stanja niso sami zakrivili, in trdoba je, ako bode to stanje tudi vzrok prihodnjemu zatiranju. Pravijo:

2) Nemčenje narodu ne pristuje; narod nima samo telesnega življenja, ampak ima tudi čestno življenje, in čast je narodu in posameznemu človeku tako potrebna, kakor vsakdanji kruh. Sramotno pa je duhovitemu narodu, da mora v tujem, nerazumljivem jeziku prejemati sodbe od pravice. Pravijo:

3) Nemčenja ni porodila ljubezen do bližnjega, ampak porodila ga je samopridnost in politični preudarki. Nemčenje le pomaga, da imajo uradovi legotnejše delo. Pravijo, da bi nikoli ne bili hrepeneli,

druge narode zatirati, in da tukaj more sama blagosrčnost pomagati; da brez blagosrčnosti, brez pravice ni miru, in da s topovi zasmehovanja, trdosrčnosti in osumljevanja se ne osvoji enotna, močna Avstrija, in da jih izrivajo.

Moja gospôda! Slovenci zahtevajo le, da sem jim dá, kar je njih 20.000 prosilo. Ta prošnja je:

1) da se ljudske učilnice osnujô na národnej podlogi:

2) da bode po srednjih učilnicah slovenskemu jeziku taka pravica, kakoršno ima nemščina;

3) da bi c. kr. uradovi odpisavali v tistem jeziku, v katerem je človek ulogo po svojej volji naredil, pri izpraševanju in družih rečéh pak da bi jim rabil tisti jezik, ki ga govori človek, s katerim imajo opravek.

Moja gospôda! to zahtevanje gotovo ni preveliko, in res je žalostno, da narod kaj tacega mora prositi, in menim, moja gospôda! vzlasti moja gospôda rojaki! da boste pravični.»⁴⁸

Kljub temu, da so Hermanov predlog podpirali graški knezoškof grof Attems, ptujski poslanec vitez dr. Wazer, graški poslanec dr. Rechbauer, prof. dr. Schneider, prof. Hlubek idr. in da so bili Hermanovi argumenti »jako tehtni in skoz in skoz resnični«, je bil (s sicer šibko večino) odklonjen. Poslanec Hermann Mulley, »ki tukaj blizo to pot hodi kakor kranjski poslanec Deschmann, ko je predlanskem v državnem zboru bila debata o obveljavi slovenskega jezika«, se je oprl na sklep o tej zadevi izpred leta dni, »kjer je bilo deželnemu odboru rečeno, da prošnje in pritožbe o tej reči prejema in potem zboru pové, kako in kaj«. »Isto reč pa deželnemu odboru in posebnemu odboru ob enem v prevdarek dati, se je poslancu Mulley-u zdelo čudno in ž njim večini poslancev, in predlog je padel, dasiravno je Herman po nasvetu viteza Wazerja svoj predlog premenil in svetoval, naj se tudi ta predlog izroči deželnemu odboru.«⁴⁹

Mihael Herman je slovenska stališča zagovarjal v adresnih debatah v letih 1866,⁵⁰ 1867, 1868 in 1870. Poudaril je, da ostane za Slovence enakopravnost samo prazna beseda, dokler nimajo svoje dežele in uprave. Slovenske narodne težnje bo zadovoljila le federalistično urejena Avstrija. Avstrijo bi bilo po njegovem mnenju potrebno urediti na podlagi starih deželnih pravic.

V adresnih debatah in drugih nastopih je nasprotoval centralizmu (»Naše deželne zadeve, uprava, pravosodje, bogočastje in poduk centralizuje se na Dunaju, kamor se steka vsa popačenost.«) in dualizmu: »Gospoda moja, o politični strani te pogodbe in o razcepljeni države v dva kosa ne govorim, nasledki se bodo že sami kazali; pritožujemo se pa zaradi lahkomisljenosti, s katero je državni zbor naše narodno-gospodarske interese predal preslabemu dvalističnemu gospodarstvu, pritožujemo se o finančijelni pogodbi, ktero bomo morali mi plačati z državnim bankerotom, povekšanimi davki in deficitom. Če pomislimo, kako bogato je Ogrska z zemljišči obdarovana, koliko menj davkov plačuje, kako hitro se zdaj prevaža, moramo sprevideti, da se naše kmetijstvo z ogerskim ne more kosati, da mora toraj naš kmet priti na nič.« Menil je, da je v ustavni dobi germanizatorsko divjanje postalo samo še srditeje, § 19. državnih temeljnih postav pa je samo sredstvo, ki je zamašilo usta opoziciji. Oktobrsko diplomu (1860) je ob moč spravil februarški patent (1861), ki je skrčil deželno avtonomijo.⁵¹ Upal, da, da bo rešitev prinesel septembrski manifest oziroma patent (1865): »Septembrski manifest je zaklical 'stoj' tisti ustavi, ki je bila le na videz, napačni liberalizem in samovolja. I...I Tako pa je prišel septembrski manifest, ki je kakor svitla bakla razsvetlil tmino, da se vidijo napake in ovire, in kaže prostor, kjer bi se dala dobra in stanovitna ustava napraviti. Ni tedaj čuda, da je ta dan septembrskega manifesta sveti dan večini avstrijskih narodov.«⁵²

9. septembra 1868 je pri adresni debati o tem, da naj štajerski deželni zbor izreče cesarju zahvalo za decembrsko ustavo in pošlje »meščanskemu

⁴⁸ »Deželni zbor štajarski (Po hitropisnem zapisniku)«, Novice, 1864, št. 18.

⁴⁹ »Iz Gradca 22. aprila«, Novice, 1864, št. 17.

⁵⁰ -i., »Iz Gradca«, Slovenec, 1866, št. 103.

⁵¹ »Govor poslanca Hermana v deželnem zboru štirskem proti adresi«, Slovenski narod, 1868, št. 71; Slovenski gospodar, 1868, št. 40.

⁵² »Naši deželni zbori in naš politični program. Govor poslanca Hermana II.«, Slovenec, 1866, št. 22.

ministrstvu« zaupnico, znova opozoril na zahtevo po Zedinjeni Sloveniji: »Gospoda moja, ptujec je pri nas vsemogočen, v svoji lastni hiši je Slovenec le hlapec, a ptujec njegov gospod. Njegovo truplo je razkosano, osamljeni si prizadevajo narodni poslanci v posameznih deželni zborih, v tej osamljenosti pa so brez moči.

Gospoda moja, višje deželne oblastnije, kakor je videti, slabo umevajo slovenski narod in nas narodnih poslancev tudi tu nočete razumeti. (Smeh.) Zastonj je, da tú sedimo; v tem deželnem zboru ne bomo slovenski poslanci nikdar nič dosegli. Vsled nemškega liberalizma so Slovenci brez zastopnika v dež. odboru, dasiravno jih je 2/5 vseh dežel. prebivalcev.

Gospoda moja, temu zlu se ne pride popred v okom, predno se Slovenci ne ločijo od Vas in se ne združijo vsi v eno celoto. Dá, ločiti se morajo in potem združiti v eno narodno in politično individualiteto. (Dolg smeh.) /.../

Gospoda moja ... preštejte sami sebe in preštejte druge. Vlada in narodi si prizadevajo in potrošajo svoje naj bolje moči v mejusobni borbi, preštete se in čem bolj slovanski živelj odpravite, tem težje postaja stanje Nemcev, in kakor ste Vi nekdanj klicali: Vrnimo se, pobotajmo se z Ogri, tako kličemo zdaj mi: Vrnite se, pobotajte se s Čehi, pobotajte se z vsemi narodi.«⁵³

V tej adresni debati se je za Zedinjeno Slovenijo zavzel tudi dr. Josip Vošnjak.⁵⁴

Poslanci Herman, Vošnjak, dr. Matija Prelog, Alojzij Lenček in Janez Lipold (pridružil se ni samo dr. Radoslav Razlag) so 18. septembra 1868 vložili interpelacijo, v kateri so zahtevali, naj vlada uresniči slovensko zahtevo po enakopravnosti v šoli in uradu ter zaukaže uradnikom, naj uradujejo v slovenskem jeziku. Interpelacija je navajala, da so v štajerskem deželnem zboru Slovenci zastopani samo z osmimi poslanci izmed 63 poslancev, čeprav predstavljajo dve petini vseh deželni prebivalcev.

V najboljšem primeru pa bi lahko imeli največ 12 zastopnikov.⁵⁵

Spodnještajerski občinski zastopi so pošiljali izjave in prošnje za enakopravnost slovenščine in Zedinjeno Slovenijo. Herman in Vošnjak sta celo s Češke prejela zahvalnice in brzoglavne pozdrave.⁵⁶

Štajerski deželni zbor je 5. oktobra 1868 obravnaval prošnje občinskih zastopov, katerih je bilo nekaj več kot sto. Na pritožbe glede enakopravnosti slovenskega jezika je obširno odgovarjal cesarski namestnik, ki pa se Zedinjene Slovenije ni dotaknil niti z besedo.

Herman je odločno izjavil: »Ko smo stavili vladi našo interpelacijo, vedeli smo, da jej to ne bo ugodno in da se proti tej bodo vzdignili glasovi iz srede našega naroda, iz onih 5% potujčenih, ki so narodu tuji postali. Velika večina naroda pa je na naši strani, ker ni zapeljana. Nasprotno adrese so večidel nespodobno pisane, slovenske pošteno in mirno zahtevajo svoje pravice; npravnost in kultura torej ni na strani nasprotnikov. Smo mi krivi, da ti potujčeni ljudje zaradi svoje hude vesti in straha pred Slovani skoro norijo? Drava bo še zmerom tekla in Vi bode še zmerom vino pri nas, mi železo pri Vas kupovali, čeravno vsi Slovenci imamo [op. najbrž je mišljeno imejmo] svoje ces. namestnije in svoj deželni zbor v Ljubljani. (Nemir in nasprotni klici Nemcev.) /.../ Slovenski narod v tisočletni sužnosti ni izgubil svoje narodnosti, kakor vi upate, ga zdaj na enkrat prekrstiti. Ne bo se uresničilo prerokovanje enega prvih Vaših liberalcev, da v petdesetih letih nobenega Slovenca več ne bo [op. prvak ustavoverne stranke dr. Rechbauer je dejal v štajerskem deželnem zboru, da v petdeset letih ne bo več Slovenca na Štajerskem]. Narod vzbujati v novo življenje je toliko, ko ga še enkrat stvariti. In slovenski narod bo od smrti vstal in se zedinil. (Lohninger [op. nemški liberalec Mathias Lohninger, veleposestnik in lastnik železarn v Mislinji] kliče: Nikoli!) Herman: Nikoli? – Vederemo. Ne ene koč ne bo več podrl nemški liberalizem. Slovenska dežela je lepa in rodovitna, sega

⁵³ »Govor poslanca Hermana v deželnem zboru štirskem proti adresi«, Slovenski narod, 1868, št. 71; Slovenski gospodar, 1868, št. 40.

⁵⁴ »Govor posl. Dr. Vošnjaka v dež. zboru štirskem proti adresi«, Slovenski narod, 1868, št. 72.

⁵⁵ »Interpelacija, katero so stavili slovenski poslanci do vladnega zastopnika v deželnem zboru štirskem«, Slovenski narod, 1868, št. 74.

⁵⁶ Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, Tretja knjiga, Ljubljana 1958, str. 90.

od Drave do jadranskega morja, slovenski narod je lepe rasti in prirojene inteligencije. (Smeh med Nemci.) Ponašam se, da so tudi moji prededje, kakor Vaši, bili Slovani. Je Avstrija pozabila, zakaj vse se ima zahvaliti Slovanom. Avstrija brez Slovanov ni – nič! Slovanska kri in slovansko premoženje se še zmerom rabi, pripoznajo pa se ne. Ste pozabili, da se za Vašo omiko, in za različne zavode večidel imate zahvaliti slovanskim penezom. (Velik nemir.) Ktere so tiste dobrote, ki jih od Vas ima Slovan?» Herman je po dokazovanju, da Nemci niso sposobni vladati Avstriji, sklenil svoj govor z besedami: »Dokler bo trajala ta politika neusmiljenosti in teorija nižjih plemen, dokler še eden narod mora v Avstriji se bati za svojo narodnost, ne bode miru, ne pokoja. 'Slovenija' je le vprašanje časa.«⁵⁷

Mihael Herman je leta 1869 odločno nastopil proti direktnim volitvam v državni zbor, ki jih je v letu 1868 štajerski deželni zbor sicer že soglasno zavrnil.⁵⁸ Na 14. seji štajerskega deželnega zbora 11. oktobra 1869 je poročevalec ustavnega odseka dr. Schloffer povedal, da so za direktne volitve glasovali vsi člani ustavnega odseka razen Hermana. Herman je na seji dejal: »Tudi mi smo v principu za neposredne volitve s skrivnim glasovanjem, za volitve iz celote ljudstva brez ločevanja v razrede in na podlagi najnižjega davkoplačevanja. V tem okrogu imajo vsi faktorji: ljudstvo, posestništvo in razumništvo dovolj prostora svojo veljavo razviti. Vse kar se da posestvu in tako imenovani mestni inteligenciji, je škodovanje demokratičnega načela in služi samo zato, da gospoduje ena svojbina (klika), ktera ne trpi nobenega značaja zraven sebe in le gleda, kako bi manjšino trla.« Herman je poudaril, da se inteligencija ne nahaja samo v mestih, kjer živi največ »polovičarjev«, ki se pustijo zapeljati lažnivemu časopisju. Zdravo politično razumnost je prej mogoče najti na deželi. Tako naj bi nek znan angleški ekonomist dejal, da je kmet desetkrat pametnejši od obrtnika v mestu. »Slovenski kmet bo vendar vsaj toliko pameti imel, kakor graško ljudstvo, ki se v puntigamski pivarni zbira. Kmetsko ljudstvo ni prijatelj birokratizma, pač pa ima podporo v duhovstvu.« Herman je poudaril, da je za neposredne volitve v deželni, ne pa tudi v državni zbor. Direktne volitve vodijo k centralizaciji, medtem ko je Herman zagovarjal

federalizacijo. Ko je začel naštevati grehe liberalcev, so nemški poslanci glasno protestirali in prisilili predsednika, da je pozval Hermana »k redu«, nakar se je Herman usedel.⁵⁹

Herman je nastopil tudi na 15. seji 12. oktobra 1869: »Z vami ni mogoče na podlogi pravičnosti pogajati se. Čudna misel me obhaja, ako čujem gospode govoriti o moči države, ktero moč hočejo le tako dolgo ohranjeno, dokler so gospodarji. Vi mislite, da je državni zbor država, vi sedite ob oblastujete v državnem zboru, torej ste vi država. V tej državi ste vi pod imenom ustave zidali trdnjave (zwingburgen), iz katerih napadate posebne pravice dežel in pa narodnosti. Vi pravite, da ne boste premagani. Jaz pa vam rečem: vi boste premagani in boste padli, na dobro svobode, pravice in narodov. Če prej padete, bolje je. Kajti mi razumemo državo vse drugače. Država smo mi vsi, – narodi in dežele. Mi moramo državno življenje iz popačenosti iztrgati. Moramo kri iz sredine napeljati tudi v posamezne ude v okrožje (periferijo), v dežele nazaj. Sicer bode glava in srce države otrpelo.«

Štajerski deželni zbor je sprejel sklep, naj na neposrednih volitvah v državni zbor pride na 50.000 prebivalcev en poslanec, ki ga volijo volilni možje, tretjino vseh poslancev pa naj volijo mesta. Slovenski poslanci so glasovali proti.⁶⁰

Herman je z ostalimi slovenskimi poslanci zapustil deželni zbor. Graški akademiki so Hermanu in Vošnjaku priredili baklado.

Mihael Herman je v štajerskem deželnem zboru zahteval ustanovitev oziroma izpopolnitev realne gimnazije na Ptuj (1863, 1866, 1869,⁶¹ 1878), ustanovitev poljedelske in vinorejske šole na južnem Štajerskem (1865, 1866,⁶² 1868) in uvedbo slovenskega pouka na vinarski šoli v Mariboru (1878). Udeleževal se je debat o upravnih in gospodarskih zadevah posameznih občin.⁶³

⁵⁹ »Deželni zbor štajerski«, Slovenski narod, 1869, št. 121.

⁶⁰ »Deželni zbor štajerski«, Slovenski narod, 1869, št. 122.

⁶¹ »Interpelacija, ktero je stavil v štajerskem zboru poslanec gosp. Herman v seji 2. oktobra«, Slovenski narod, 1869, št. 119.

⁶² »Štajerski deželni zbor«, Slovenec, 1866, št. 15.

⁶³ Avgust Pirjevec, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, Slovenski biografski leksikon: 2. zv. Erberg – Hinterlechner, Ljubljana

⁵⁷ »Gradec, 5. oktobra«, Slovenski narod, 1868, št. 80.

⁵⁸ »Deželni zbor štajerski«, Slovenski narod, 1869, št. 110.

Herman in Vošnjak sta leta 1870 sestavila posebno spomenico, ki je zahtevala uvedbo slovenščine kot uradnega jezika v vseh sodnijah in političnih uradih na slovenskem Štajerskem, ustanovitev nižje gimnazije s slovenskim učnim jezikom v Mariboru, poslovenjenje celjske in ptujske gimnazije ter učiteljska v Mariboru in ustanovitev slovenske pravne akademije v Ljubljani.⁶⁴

Slovenski poslanci v štajerskem deželnem zboru so vložili 8. oktobra 1869 obširno utemeljeno interpelacijo (*»mojstrsko delo iz peresa Hermanovega«*),⁶⁵ ki je mdr. navajala: *»Domači uradniki naj nas vladaajo, ki narod ljubijo in ktere bodo imenovala naše deželne oblastnije; hočemo, da sklepajo postave v jeziku našega naroda in da izvirajo iz našega kulturnega in pravnega življenja – mi tirjamo postavodajo v domačem skupnem deželnem zboru za vse zadeve, ki so v najvišem diplomu 20. okt. 1860 deželni avtonomiji prepuščene: v pravosodji, poduku, bogočastji, upravi. Za te zadeve tirjamo deželno vladno, ki bo našemu skupnemu deželnemu zboru odgovorna, ktera se bo imenovala iz naše srede, in ktera bo razvijala notranjo moč narodovo; mi hočemo imeti svojo lastno najvišjo sodnijo, svoje lastno vseučilišče v naši sredi, v narodovem osrčju. Mi hočemo, da se določi in odloči ona svota denarjev in vojakov, ktere moramo državi dajati, in druge dohodke hočemo upotrebljati za blago in potrebe lastne dežele in lastnega naroda. Javno pravo je od nekdaj priznavala narodom pravico, da si smejo svoje zadeve sami oskrbovati, in si dati ono zastavo, ki njih okoliščinam najbolj odgovarja.«*⁶⁶

Interpelacija se je zaključila z vprašanjem: *»1) ali bi vlada hotela Nj. veličanstvu predložiti prošnjo, da bi se osnovala zedinjena Slovenija, in 2) kaj hoče vlada storiti, da resnica postane slovenska ravnopravnost in zakaj dozdej v tej zadevi še ni nič storila.«*⁶⁷

Interpelacija je na podlagi naravnega prava in oktobrske diplome zahtevala enakopravnost Slo-

vencev, njihovo zedinjenje, skupno deželno vladno, ki bo odgovorna skupnemu deželnemu odboru, najvišjo sodnijo in vseučilišče. Peticijo za Zedinjeno Slovenijo je v deželnem zboru 11. oktobra 1869 prebral poslanec dr. Ivan Žuža. Na očitke nemških poslancev sta odgovarjala Herman in Vošnjak.⁶⁸

Herman se je po padcu Hohenwartove vlade skupaj z dr. Costo in dr. Vošnjakom udeležil federalističnega shoda v Pragi 22. novembra 1871.⁶⁹

Februarja 1872 je Josipu Poklukarju (1837–1891) priporočal izstop slovenskih poslancev iz državnega zbora. *»Skoro vse, kar ima razum med slovenskim narodom in v državnoopravni opoziciji, kar prav misli in čuti, je globoko obžalovalo vstop kranjskih poslancev v državni zbor. Čutimo se sami onečaščene zaradi nečastne vloge, ki jo tam igrajo ... Ako gospodje na zadnji udarec v obraz, ki se je prizadel njih deželi in narodu, ne odgovore s takojšnjim odpotovanjem z Dunaja, potem so se najbrže onemogočili za vso prihodnost in izročili svoj narod pri prihodnjih volitvah njegovim nasprotnikom, na vsak način pa oživel misel, da ne zaslužiimo boljšega postopanja. Sedaj je morebiti zadnji trenutek, da se morejo rehabilitirati, ker pred dvema letoma je bil drug položaj.*

*Vaš izstop ne bo brez moralnega učinka. Nekdo vendar mora začeti, drugi lažje slede ...»*⁷⁰

Osrednji narodni volilni odbor je na volitvah leta 1870 priporočal Hermana z naslednjimi besedami: *»Naročamo tedaj Vam, volilci ptujskega in rogaškega okraja, ki ste že dvakrat osvetlili svoje jasno lice s srečno volitvo, volite zdaj tretjekrat zopet Vašega dozdanjega poslanca g. Hermana. Herman velja v deželnem zboru tudi med nasprotniki kot prva moč, časti se med vsemi Slovenci in Slovani in po vsej Avstriji kot neustrašljiv zagovornik Slovencev, ktere je v Gradci prvi in s kraja celo sam zagovarjal. Nimate moža, ki bi se smel imenovati močnejši, zgovornejši, učenejši Vaš zagovornik in brambovec.«*⁷¹

1926, str. 318.

⁶⁴ Josip Vošnjak, *Spomini II*, Ljubljana 1906, str. 140.

⁶⁵ Josip Vošnjak, *Spomini II*, Ljubljana 1906, str. 86. Besedilo interpelacije je bilo objavljeno v *Slovenskem narodu* (1869, št. 121–123).

⁶⁶ »Interpelacija štirskih slovenskih poslancev v štirskem zboru«, *Slovenski narod*, 1869, št. 122.

⁶⁷ »Interpelacija štirskih slovenskih poslancev v štirskem zboru«, *Slovenski narod*, 1869, št. 123.

⁶⁸ »Deželni zbor štajerski 14. seja 11. oktobra«, *Slovenski narod*, 1869, št. 121.

⁶⁹ Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 372.

⁷⁰ Dragotin Lončar, »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa«, *Naši zapiski*, 1910, št. 3, str. 75; po: Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, Celje 2015, str. 192.

⁷¹ »Slovenci!«, *Slovenski narod*, 1870, št. 69.

Konservativec Herman

Herman, ki je zagovarjal federalizem in katoliški konservativizem, je bil med prvimi, ki so leta 1872 pristopili k Pravni stranki (Rechtspartei), ki je bila ustanovljena na shodu katoliških federalistov na Dunaju. Leta 1873 se je v državnem zboru pridružil klubu Pravne stranke, ki ga je leta 1872 ustanovil grof Karl Hohenwart.

22. junija 1873 je predsedoval shodu v Celju, na katerem so sprejeli resolucijo, ki je povabila Slovence k pristopu k Pravni stranki,⁷² saj je njen program poročstvo za obstoj Avstrije in ne nasprotuje slovenskemu narodnemu programu, ga celo podpira in spoštuje pravice in svobodo katoliške cerkve.

Pravna stranka je tedaj za kandidata v celjski okraju proglasila kanonika Franca Kosarja (na shodu 25. maja 1873 v Celju so za kandidata v kmečki kuriji že postavili dr. Vošnjaka). Slovenski narod je obžaloval, da je do razpora v slovenskem taboru prišlo zaradi prenapetosti in nestrpnosti Hermana, ki živi v krogu konservativnih Nemcev duhovniškega stanu v Gradcu in zato slovenskih razmer več ne pozna. »Zedinjeni smo delali dosti let Slovenci posvetnega in duhovskega stanu; prizanesli smo eden drugemu, ako je včasih ta ali oni preveč zašel na levo ali na desno. Nijsmo se pulili za programe, ker smo vsi nosili v srci in delali javno za narodni program.

In zdaj? Kamor pogledamo, vidimo razdraženost in razpor. In kdo ga je pouzročil? G. Miha Herman, leta 1848 republikanec, potem velikonemec, dokler se nij leta 1861 v Slovenca spreobrnil, iz katerega je zdaj postal nemški klerikalec, ki na nezaslišan način našo slovensko-štajersko duhovščino, s katero so posvetni narodnjaki toliko let v lepem miru živeli, hujska proti posvetni slovenski inteligenciji.

Slovenci se bomo vselej hvaležno spominjali tega, kar je g. Herman kot slovenski poslanec v deželnem zboru štajerskem za nas govoril in storil; tem bolj in tem srčneje obžalujemo njegovo sedanje delovanje.

Slovensko-štajersko duhovščino pa še enkrat svarimo, naj pomisli, kam jo tira slepa strast Hermanova.«⁷³

Herman je 12. junija 1873 nagovoril volivce kmetijskih občin v ptujskem, ormoškem, šentlenatskem, rogaškem, šmarskem, ljutomerskem in gornjeradgonskem okraju: »Svojih moči in resne volje, delati za Vaš vsestranski blagor, Vam ne ponujam kot novinec, marveč kot star znanec in zvest prijatelj, ki se je z Vami bojeval in že marsikaj britkega za Vas pretrpel.

Ne stopim pred Vas z navadnimi nastavnimi besedami: 'omika', 'svoboda' in 'samouprava' ali avtonomija, ker prvič Vi tako neomikani niste, kakor Vas nekteri radi razglašajo, drugič pa zato ne lovim ljudi s takimi praznimi besedami, ker se, kakor žalostna skušnjava uči, za njimi večidel skriva vse kaj drugega, kakor te besede same pomenjajo, namreč: duševna vnemarnost, samovoljnost, posilnost, hujskanje, razprtije in splošna zmešnjava.

Sklicujem se pa na svoje 12letno javno delovanje v prid slovenskemu ljudstvu, ki ve, kaj da sem delal zánj in tudi lahko presodi, ali sem opravičil zaupanje, ki ga je v mene stavilo, in – ali sem še nadalje njegovega zaupanja vreden.

Slednjič še omenim, da nisem nikol dvomil, ampak še za svojo dolžnost spoznal, sprejeti program 'pravne stranke' v Avstriji, in to zato, ker poudarja ta program ednaka pravica za vse in tudi narodnemu programu Slovencev ni nasproten, marveč je upati, da prav s pomočjo pravne stranke Slovenci svoj narodni program še najbrže doženejo.«⁷⁴

Prve direktne državnozbornske volitve leta 1873 so potekale v znamenju boja med mlado- in staroslovenci. Slovenski liberalci (mladoslovenci) so leta 1873 nasprotovali Hermanovi kandidaturi za državni zbor. Za svojega kandidata so izbrali ptujskega odvetnika dr. Jakoba Ploja, medtem ko naj bi konservativni tabor vneto agitiral za Hermana. Slovenski narod je pisal, da naj bi nek fanatičen pop kričal: »Herman je moj bog!« Fajmoštri in kaplani,

⁷² »Odprto pismo gospodu dru. Vošnjaku«, Slovenski gospodar, 1873, št. 27.

⁷³ »K volilnemu gibanju«, Slovenski narod, 1873, št. 145.

⁷⁴ Mihael Herman, »Čestitim volilcem«, Slovenski gospodar, 1873, št. 25.

kuharice, mežnarji in cehmoštri naj bi letali od volivca do volivca, »ljubkovali one pobožne ovčice, ki so se udale, rotile in kleli vsakega svobodomiselnega moža, kateremu je slovenstvo višje od rimljanstva«. Tudi Herman naj bi moledoval in klečeplazil od farovža do farovža.⁷⁵

Slovenski narod je poročal, da je Herman 30. septembra 1873 prispel na Ptuj z namenom, da obišče svoj volilni okraj. »Težko bi se kandidat našel, kateri tako za-se dela, kakor g. Herman. On gre od farovža do farovža, in da bi mi v ptujskem okraju tudi grajščine imeli, bi še te obiskal. Ako bodo enkrat volilci znani, bode H. tudi te osebno pohodil, po pobožnih ženah na trdoglavne volilce uplival in da se še bolj prikupi, otrokom nose brisal in cukerce daval.« Dopisnik Slovenskega naroda je bil prepričan, da konservativec Herman ne bo dobil dovolj glasov. »Pa zakaj je ljudstvo proti Hermanu? Ker čuti, da je Herman samo še klerikalec, slovenska narodnost pa mu je paganstvo. Ljudstvo sprevida, da le narodno-liberalna stranka pošteno misli za Slovence in vse narode, ker nema nikakih stanovskih teženj; njeno geslo je svoboda osebe, enakopravnost narodov, in napredek. Ako pa klerikalna stranka do oblasti pride, bode vse moči za svoje namene porabila, nad mestnim in kmetskim stanom vladala, šole po svoje uredila, ustavo, ako njej ne bode postrežljiva, odstranila, in era prve nesvobode bode napočila.«⁷⁶

Slovenski narod je tudi omenil, da naj bi Herman v agitaciji proti dr. Razlagu izrekel znamenito »kri-latico«: »Klerus und Landvolk müssen eine geschlossene Phalanx bilden gegen die weltliche Intelligenz, denn das Bürgerpack hat politisch abgedankt.«⁷⁷

Herman je na volitvah v ptujskem okraju jeseni 1873 dobil 282 od 354 glasov. Protikandidata nemški liberalec grof Wurmbbrand in mladoslovenski kandidat dr. Ploj pa samo 41 oziroma 11 glasov. Slovenski gospodar je zapisal: »To je silno veselo znamenje, da v vaseh teh okrajih nemškutarija in slovenski liberalizem med ljudstvom še nimata čvrstih korenin! To je veselo znamenje, da ima ljudstvo

v teh okrajih še vedro glavo in zdravo srce, da se ga nauk prejme, ter pozna sovražnike, od katerih mu največje nevarnosti preté, ter se jih krepko brani.«⁷⁸

Na Štajerskem sta bila poleg Hermana izvoljena tudi dr. Radoslav Razlag in dr. Josip Vošnjak, ki je tedaj o Hermanu zapisal, da Herman »vse hudo, kar je le na svetu, pripisuje napredku in svobodi«. »Mož si nazaj želi tiste čase, ko so graščinski oskrbniki smeli brez kazni odirati kmete, ko je zlasti naše slovenske kmete tlačila tlaka za posvetne in duhovne gospode in se je z ljudstvom ravnalo, kakor z žvino. Ako ima Herman take nazadnjaške muhe, nam malo mar, a obžalovali bi naš slovenski narod, ko bi kedaj se med nami uresničile načela, katera taki reakcionarji zagovarjajo.«⁷⁹

Adresna debata v državnem zboru 19. novembra 1873

Karl Hohenwart je v imenu Pravne stranke naznanil, da se ta ne bo udeležila adresne debate v državnem zboru 19. novembra 1873. Med 22 govorniki za in proti Herbstovi adresi na 5. seji državnega zbora so bili tudi poslanci Razlag, Vošnjak, grof Coronini in Herman. Herman, ki je bil od leta 1872 član Pravne stranke, naj bi se s tem celo pregrešil zoper strankarsko disciplino. »Le izvrstnost govora more tedaj zagovarjati parlamentarni prestopok zagovornika. /.../ To je možka beseda, jedrena in tehtna, da malo takih! Kakor pritlikovca proti velikanu bila sta proti Hermanovem govoru govora dr. Razlaga in dr. Vošnjaka« so menile Novice.⁸⁰ Hermanov govor so v slovenskem prevodu objavili slovenski listi Novice, Slovenec, Glas in Zgodnja Danica.

Herman je menil, da sta zakona, ki ju je cesar sankcioniral 2. aprila 1873 in sta uvajala direktne volitve v državni zbor ob ohranitvi sistema kurij, v marsičem krivična. Tako so direktnim državnoborskim volitvam poslancev, ki so bile prvič izpeljane oktobra 1873, nasprotovali nekateri deželni zbori. Samostojnost državnega zbora naj bi bila v škodo deželnim zborom, ki so izmed svojih članov volili poslance v državni zbor, kot je določala

⁷⁵ »Zmaga je naša!«, Slovenski narod, 1873, št. 240.

⁷⁶ »Iz ptujske okolice 2. oktobra«, Slovenski narod, 1873, št. 229.

⁷⁷ »Mihael Herman«, Slovenski narod, 1873, št. 241. – Slov: »Duhovščina in podeželje morata oblikovati enotno falango proti posvetni inteligenci, ker je srednji razred politično abdiciral.«

⁷⁸ »Po volitvah«, Slovenski gospodar, 1873, št. 43.

⁷⁹ Josip Vošnjak, Slovenci in državni zbor leta 1873 in 1874, Ljubljana 1874, str. 19–20.

⁸⁰ »Iz Dunaja«, Novice, 1873, št. 48.

oktobrska diploma, delno tudi februarski patent (ustava). Predsednik državnega zbora je Hermana opomnil, da so državne temeljne postavbe pravna podlaga državnega zbora, zato ne more dopustiti ugovarjanja njihovi veljavnosti.

Herman: »Mislim, da jaz, ud te zbornice, smem vir postav preiskovati in pretresovati – da, še več rečem, in tedaj v imenu svojih volilcev očitno ugovarjam tem postavam.

Po takem potu postave delati sicer marsikomu pristuje, pa svobodno in po ustavi to ni, in nobeden se ne sme pohujšati, ako se upiram zoper te postavbe, in iz tega upiranja ne more zopet izhajati pravica, izmisliti nove sile, s katerimi bi se ta upor ustavil.

S to postavo je pa tudi oziroma volitvene pravice pravemu ohranilnemu ljudstvu v škodo in meščanstvu s premakljivo istino v prid nastopila enakopravnost, ki nas z veliko žalostjo napolnjuje gledé pravice, ljubezni in modrosti v državnem vladanju; in če še pomislimo, da je ravno tista vlada, ki je to postavo na dan spravila, tudi volitve izvršila, se, gospôda moja! lahko razumeva lice te zbornice, in se mora tudi milovati ljudstvo, ki je zopet volilo, dasiravno je vedelo, da bo večina v manjšini in da se bodo delale postavbe in sklepi, ki njegovi lastniki ne bodo primerni.

Gospôda moja! postava 2. aprila 1873 in sostava te zbornice je zmaga in utrditev stanja in zmaga ene stranke, enega stanú, enega plemena (smeh), nemškega meščanstva. (Nemir.)«

Herman je menil, da drugi narodi in stranke v takih okoliščinah niso mogli razodeti svojih želja in uresničiti svojih pravic. S temi postavami je bil napovedan nov boj ljudstvom, deželam in kraljestvom v državi. »Moja gospôda! avstrijska ljudstva samovladarsko neomejeno vlado še prenašajo, ali stranke s samosilstvom ne morejo prenašati. Da pa vsi ne morejo pridobiti tukaj veljave svojim pravicam in željam, to priča ravno naša manjšina, in to pričajo tudi prazni sedeži.« Herman je pojasnil, zakaj na zasedanju ni bilo čeških poslancev. »Rekli so: Avstrija je pod varstvom stanovitne, blagovite, če tudi brez njih narejene ustave; njeno gospodarstvo ima po vradnem poročilu (smeh) neizrečen pospeh; mir, ki se ima utrditi, je že tudi res narejen (smeh),

in razkričano hujskanje zoper duhovne je že gotovo nehalo; očitna in zasebna pravost je izvrstna. Ker je vse tako dobro, jih tudi ni treba in zato ostanejo doma. (Dobro! Na desnici in smeh.)«

Po Hermanovem mnenju je bil za vedno večjo revščino, za stiske obrtniškega, meščanskega in kmečkega stanu, za pokvarjenost ljudi in porušeno složnost med cerkvijo in šolo kriv izključno liberalizem. Liberalna politika je rodila stanje, ki bi ga lahko imenovali zmešnjava in brezvladje v malem. Te Hermanove besede so naletele na glasne ugovore na levi. Herman je nadaljeval: »Narodi so konservativni, vlada in državni zbor pa sta liberalna in gornja zbornica še bolj liberalna memo spodnje in vlada je zdajci dospela do skrajne levice. (Velik smeh.) Vlada ni avstrijska, ona je vlada ene stranke, vse očitne zadeve, vmés celo pravstvo se od straničarskega stališa – (klici na levi: Oho! In velik nemir.)« Predsednik državnega zbora je pozval poslance, naj se vrnejo na svoje sedeže. Hermana je prosil, naj govori glasno kolikor more, ker ga drugače ne more razumeti.

Herman: »Narodi so v svoji večini verni in katoliški, cesar se imenuje apostoljsko veličanstvo in ima pregovor 'viribus unitis', vladni listi se pa pečajo s hujskanjem duhovstva in s preganjanjem katoličanov in z draženjem narodov in ostala časniška drhal zaznamujejo sléd, ktera pa tudi piše in počenja tako, da pri najbolj rudeči republiki se skor grje ne more. /.../

Moj sklep se glasi: Stan je tako, da duh domoljubje in samodinastičnega čutila zmiraj bolj v dim gre, in da se zaupa v Avstrijo bolj iznebitvajo. (Živo ugovarjanje na levi in v središču – klici: Oho!) In ravno vselej takrat se ga znebijo, kadar liberalno veličastvo zopet na krmilu sedi, in da za Avstrijo ni otenja, dokler se vladstvo ne spremeni in se ne dá vlada v take roke, da se priporočuje bolj z državovodsko zmožnostjo, in z višim duhom, kakor pa z neko zamrzo zoper cerkev in druge narodovnosti. (Splošni smeh, dobro-klici na desnici.)«⁸¹

⁸¹ »Govor poslanca Hermana pri adresni debati v državnem zboru«, Novice, 1873, št. 49; »Hermanov govor«, Slovenec, 1873, št. 17; »Poslanec Herman o Cerkvi«, Zgodnja Danica, 1873, št. 48; »Hermanov govor«, Glas, 1873, št. 49.

V. JAHRGANG NR. 66.

Preis einer Nummer 10 Crt. 20 Hg. 2 H. 50 Pf.

29. NOVEMBER 1873.

Pränumerations-Preis.
Für den Wien. Jahrgang, welcher fünfzigmal im Jahr oder mit Fünfteljahrszahlungen 5 K. 20 Hg. 2 H. 50 Pf. kostet.

Einzelne Nummern des Jrs.
sowohl in Landorten, als auch in allen Buchhandlungen zu haben.

Bezug bei den Buchhändlern in Wien.
Schulterstrasse 18.

DER FLOH.

ERSCHEINT JEDEN SAMSTAG.

HERMAN.

Verleger.
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)

Redakteur.
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)
Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)

Karl Prohman, Buchhändler in Wien, Schulterstrasse 18. (Eingang von der Hofburg aus.)
Preis der Zeitung 1 K. 20 Hg. 2 H. 50 Pf. 1 K. 20 Hg. 2 H. 50 Pf.

Die heutige Nummer besteht mit Inbegriff der Beilagen aus 14 Seiten.

Der Floh, 29. november 1873, št. 66

Na karikaturi, ki je bila 29. novembra 1873 objavljena na naslovnici satiričnega lista *Der Floh*, sta poleg Hermana upodobljena Karl Hohenwart (1824–1899) (desno) in najbrž državnozborski poslanec, opat Othmar Helferstorfer (1810–1880) (levo), ki poskušata brzdati Hermanovo jezo. *Der Floh* je objavil krajši satirični komentar karikature, v katerem je poslanca Hermana primerjal z germanskim bojevnikom Hermanom, ki se je po bitki v Tevto-burškem gozdu leta 9 n. št. vrnil k svoji soprogi Thusneldi. Herman in Thusnelda sta bila junaka pesmi Friedricha Gottlieba Klopstocka iz leta 1752, ki opisuje zmago združenih germanskim plemen pod vodstvom Heruska Arminija. Rimljani so v bitki pri Tevto-burškem gozdu izgubili tri legije. »Oba Hermann ne smemo zamenjevati, ker je prvi uničil rimske legije slovenskega vojskovodje Barusnigga, naš Hermann pa se kot slovenski legionar vedno vda Rimljanom.

Grof Hohenwart, drugi Rimljan, noče poslancu Hermanu dovoliti, da bi govoril o liberalizmu do smrti, saj ima trmast namen, da bi ga zamolčal. Kot prikazuje naša slika, je Hohenwart v procesu brzdanja jeze svojega tovariša, pri čemer mu pomaga božji bojni konj.« (»Der Abgeordnete Herman«, *Der Floh*, 1873, št. 66)

Herman je konec leta 1875 vložil tožbo zoper satirični list *Floh*, ki ga je »zasmehovalno narisal«. ⁸² *Floh* je namreč objavil karikaturu Hermana med njegovim nastopom v državnem zboru. Urednik satiričnega lista *Floh* se je pritožil, vendar je dunajsko sodišče zavrglo njegovo pritožbo, tako da je najbrž prišlo do tiskovne pravde pred dunajskim porotnim sodiščem. ⁸³

Herman se je na svoje »strastne in na moč pretirane govore«, ⁸⁴ v katerih je kritiziral vladni sistem, liberalizem in nemško hegemonijo, skrbno pripravljaj. »In še le, kadar je Herman imel izdelovati kako interpelacijo ali kak predlog, pretehtal je desetkrat vsako besedo, vsak odstavek, da ne pové preveč, pa tudi ne premalo,« je zapisal Josip Vošnjak. »Vsled

tega intenzivnega premišljevanja so se mu nekatere fraze tako globoko v spomin vtisnile, da jih je po večkrat v poznejših govorih ponavljal. Sarkastičen pa je znal biti, kakor malokateri govornik, tudi dovtipi so se mu včasih dobro posrečili. Ustavoverce, ki svojo ustavo vedno hvalili, primerjal je kokoši, ki se trudi s svojim kokodakanjem vsemu svetu naznaniti, da je jajce izvalila. In ko je grajal neprimerno volilno predpravo štajerskih mest, dejal je:

*Nun ja! Ist ein Städtchen noch so klein,
Ein Verfassungstreuer muss d'rin sein.*«⁸⁵

Slovenski narod je poudaril, da so Hermanove govore odlikovali duhovitost, rezki, deloma sarkastični izrazi, dovršenost vsebine in dikcije. Če ne bi bil njegov glas prešibek, bi ga lahko prištevali med najboljše govornike. ⁸⁶

Av gust Pirjevec našteva primere Hermanovega delovanja v državnem zboru. Nastopil je kot govornik v debati o rabi javnega kredita za ustanovitev posojilnic (1873), zagovarjal je Hohenwartov predlog, naj se kolektivna vloga čeških poslancev, s katero niso priznali direktnih volitev v državni zbor, izroči posebnemu odseku 15 članov v preučevanje. Češko abstinenčno politiko je ponovno zagovarjal leta 1876. Kompetencam državnega zbora je oporekal tudi glede postave o ribištvu ⁸⁷ in žandarmeriji. ⁸⁸ Januarja 1877 je interpeliral finančnega ministra zaradi uradnega jezika pri zemljemerskih operacijah v ljutomerskem cenilnem okraju (1873). ⁸⁹ Bil je član odseka za revizijo domovinskega zakona in odseka za varstvo zdravilnih vrelcev. Sodeloval je v proračunskih debatah (1874, 1875) ⁹⁰ in v debati

⁸⁵ Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 527. – Slov. prevod: Naj bo mestece še tako majhno, kak ustavovernež je gotovo v njem.

⁸⁶ »+Mihael Herman«, *Slovenski narod*, 1883, št. 288.

⁸⁷ »Govor poslanca Hermana v seji Dunajskega državnega zbora 24. oktobra«, *Novice*, 1875, št. 44; »Državni zbor je 23. t. m.«, *Slovenski tednik*, 1875, št. 31; »Notranje dežele«, *Slovenski narod*, 1875, št. 244 in 247.

⁸⁸ »Iz Dunaja se nam piše 3. nov.«, *Slovenski tednik*, 1875, št. 32; »Iz Dunaja 3. nov.«, *Slovenski narod*, 1875, št. 253.

⁸⁹ »Interpelacija slovenskega poslanca Hermana in drugov do finančnega ministra glede uporabljenja nemškega jezika pri merjenji v cenilnem okraju Ljutomerskem«, *Slovenski narod*, 1877, št. 29.

⁹⁰ Hermanov govor 8. decembra 1875 v proračunski debati za leto 1876 je dalo posloveniti Mariborsko katoliško tiskovno društvo in ga objavilo kot prilo go prve številke Slovenskega

⁸² »Poslanec Herman«, *Slovenski narod*, 1875, št. 293.

⁸³ »Poslanec Herman«, *Slovenec*, 1876, št. 7; *Slovenski narod*, 1876, št. 10.

⁸⁴ Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, Celje 2015, str. 194.

o reformi politične uprave (1876). Menil je, da sta centralizem in liberalizem kriva za obubožanje, demoralizacijo ljudstva in propadanje kmetijstva, obrtništva ter meščanstva.

Zagovarjal je prepričanje, naj imajo deželni zbori pravico neomejene zakonodaje v internih zadevah in izmed svojih članov naj volijo poslanke v državni zbor. Samostojna deželna vlada naj bo odgovorna deželnemu zboru, a neodvisna od ministrstva. Deželna vlada, ki naj ima sekcije za razne zadeve, naj bo eksekutiva deželnega zbora. Vsi predlogi o reformi uprave naj spadajo v kompetenco deželnih zborov, ki imajo pravico odločati o politični upravi, organizaciji uradov, verstvu, šolstvu in narodnostnih zadevah. Če na Dunaju ne bi zmogli takšnih reform, naj zahtevajo deželni zbori svoje stare deželne pravice. Herman je zagovarjal decentralizacijo in samoupravo (princip samouprave majhnih organizmov), ker je deželna samouprava cenejša in boljša kot državna uprava.⁹¹

V odmevnem govoru o državnem proračunu v državnem zboru na Dunaju 8. decembra 1875 je poudaril: »Kako se dežele politično oskrbujejo, – kako organizujejo svoje gosposke, plačujejo svoje uradnike, – kako skrbé za svoj notranji mir in svojo varnost, – kako uréjajo svoje pravništvo in sodništvo, – kako se branijo odrtnikov, – kako se ženijo in možé, – kaj mislijo Jezuiti, ali molijo, – ali so katoliške ali brezverske, konservativne ali liberalne, nemške ali slovanske, – kako in koga volijo, – kako izreajo svojo mladež, – kako skrbé za znanstva in umetelnost, – kako obdelujejo svoja polja in kako ribe lovijo ter preganjajo mrčes (veselost na desni), – kako napravljajo ceste, uravnavajo svoje reke, – kako oskrbujejo svoje domače potrebe, kako razdeljujejo svoje davke in jih iztirjavajo: vse to ne briga države, o tem se ne damo iz Dunaja komandirati; to so notranje, to so družinske zadeve dežel; to obravnavamo domá v

svojih deželnih zboreh, kjer se z nasprotnikom, ker smo mu bliže, mnogo lažje sporazumevamo ...»⁹²

Herman se je intenzivno zanimal za gospodarska vprašanja. Časnik *Slovenec* je poudaril: »Vsa-kemu pa, ki se peča z novinarstvom, je slavno ime Herman' znano ne le po njega požrtvovalnem delovanju za enakopravnost, marveč tudi po njega modrih nasvetih za samoupravo dežel, za olajšanje javnih bremen, za obveljavo konservativnih načel pri državni upravi in socijalnem življenji.»⁹³

V govoru v štajerskem deželnem zboru 20. aprila 1877 se je znova zavzel za deželno samoupravo: »Jaz pa mislim, da ima deželni zbor še kaj več storiti, da mora sploh skrbeti za blagostanje deželno, ki z omejenim ravnotežjem ni zmerom eno in isto, da mora čuvati in varovati koristi, veljavo in pravice deželne, da mora kontrolirati in zavračati tudi državo, dokler ona oskrbuje našo deželo, z eno besedo, da mora vse opravljene koristi deželne vzeti pod svoje varstvo in odvracati vse škoda. /.../

Prosíte vladarja, da naj naših deželnih zadev, kakor je prav in spodobno, ne odločujejo na Dunaji in po nekem tujem zboru, ampak v deželi po deželnem zboru, in da naj naše dežele ne oskrbujejo dunajski minister, da v deželnem zboru ne bomo imeli le zastopnika vladnega, ampak vlado samo, ki deželni zbor vodi, da dobimo modre postave in modro deželno oskrbovanje, vse drugo se bo dalo.»⁹⁴

Zavzel se je za pravice katoliške cerkve oziroma za ureditev odnosov med državo in cerkvijo. Ostro je napadal »farško gonjo« in dunajsko židovsko časnikaštvo.⁹⁵ Državi je odrekal pravico vmešavati se v cerkvene stvari. Avstrija ne sme biti nemška, niti slovanska, niti madžarska, temveč katoliška.⁹⁶

gospodarja za leto 1876. Objavila sta ga tudi Novice (1875, št. 51 in 52) in Slovenski narod (1875, št. 285). Govor je izšel tudi v samostojni brošuri (Govor poslanca Hermana v zbornici poslancev pri razpravi o državnem proračunu za leto 1876, Ljubljana 1875, 20 str., tisk: Blaznikovi dediči v Ljubljani).

⁹¹ Avgust Pirjevec, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, Slovenski biografski leksikon: 2. zv. Erberg – Hinterlechner, Ljubljana 1926, str. 318.

⁹² »Govor poslanca Hermana v zbornici poslancev pri razpravi o državnem proračunu za leto 1876«, Novice, 1875, št. 52.

⁹³ »+Mihael Herman«, Slovenec, 1883, št. 214.

⁹⁴ »Iz deželnih zborov. Govor slov. poslanca Hermana v štajerskem zboru 20. aprila 1877«, Slovenec, 1877, št. 54 in 56.

⁹⁵ »Govor poslanca Hermana v zbornici poslancev pri razpravi o državnem proračunu za leto 1876«, Novice, 1875, št. 52.

⁹⁶ Avgust Pirjevec, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, Slovenski biografski leksikon: 2. zv. Erberg – Hinterlechner, Ljubljana 1926, str. 318.

Herman je med adresno obravnavo na 5. seji državnega zbora novembra 1873 govoril tudi o verskih zadevah. »Gospoda moja! Verske in cerkvene koristi niso samo koristi cerkvene vlade, so pa veliko več koristi ljudstva v najvišjem pomenu, in ljudstvo se vere drži, ker se mora držati, ker zasledno čuti, da brez vere in brez nabožnosti vladalec in vladanci zabredejo v neréd in zmešnjavo, da gre vse brez glave in križem, in da nobena država in nobeno ljudstvo brez vere ne more obstati. Ako se pregrehe, hudodelstva in nepodložnost razpasejo, ako se zgubé vse čednosti ljubezni do bližnjega, pokorščine, varčnosti in pridnosti itd., ako se vse križem meša, kdo ima škodo? Nemara liberalna država? Ne, ampak ljudstvo: gospodje, poslušajte glas ljudstva; ako se po njem ravnate, obljubim, da bode naučni minister svoje osnove za nove cerkvene postave mogel v žepu obdržati.« Poudaril je, da cerkveno kraljestvo ni omejeno samo na Avstrijo in ima pravico, da si samo določa pravila in naredbe, s pomočjo katerih lahko doseže svoj plemeniti namen. Cerkev mora učiti vse narode, vzgajati mora človeški rod in predstavljati svetilnik, po katerem se morajo orientirati vladarji in vladani, da ne zaidejo. Država lahko samo z zunanjimi sredstvi prisili ljudi k pokorščini ali jih kaznuje za storjena dejanja. Edino cerkev zmore spodbuditi nramnost in zatirati hudobne nagibe. Država gospoduje na posvetnem področju, cerkev na nramnem področju. »Cerkev ni nad državo ne pod državo, ona je enakopravna z državo (ugovarjanje na levici). Le tam, kjer se cerkvena in svetna oblast med seboj spoštujeta in podpirata, je mir, sreča in blagoslov. Cerkev je še le državnonevarna postala, odkar so država liberalci, kateri v svojem materijalizmu vse nadzemeljsko tajé in v svoji gospodovalnosti in samopridnosti vsako nesvojo samostojnost odbijajo.«⁹⁷

Na omenjeni seji štajerskega deželne zbora 20. aprila 1877 je Herman poudaril, da mora deželi zbor v enaki meri kot za gospodarske skrbeti tudi za nramne in verske koristi ljudstva, država pa nima pravice napadati cerkve in posegati v njene pravice.

Medsebojno spoštovanje duhovne in posvetne oblasti lahko samo koristi deželi. »Brez vere so ljudje brez spoznanja najzadnjega vzroka in najvišjega cilja in konca, in bi bil naš narod le zaničevanja vredna druhal.«⁹⁸

Pravosodno ministrstvo je leta 1881 Hermanu dodelilo naziv c. k. svetnika deželnega sodišča.⁹⁹ Cesar ga je leta 1882 imenoval za c. kr. deželnega sodnijskega svetovalca.¹⁰⁰

Svetnik deželnega sodišča, državni in deželni poslanec, deželni odbornik, član stavbnega sveta v Gradcu, častni član mnogih občin je po mučni bolezni (srčna napaka) umrl v 62. letu starosti 15. decembra 1883 v bolnišnici v Gradcu. Pokopan je bil na pokopališču sv. Petra v Gradcu.

V oporoki je za glavnega dediča imenoval dolgoletnega prijatelja, c. kr. profesorja v Leobnu (Ljubnem) Žitka.¹⁰¹ Ker pa naj bi Herman nekemu konservativnemu aristokratu v Gradcu podpisal kot porok menico za več tisoč goldinarjev, se je moral ta znesek plačati iz zapuščine, tako da za glavnega dediča ni nič ostalo.¹⁰²

Odbor Slovenskega društva za Štajersko je na mesto Hermana za kandidata na volitvah v državni zbor v ptujskem volilnem okraju postavil župnika pri sv. Barbari (Cirkulane) v Halozah in jezikoslovca Božidarja Raiča (1827–1886). Raič, ki je bil Hermanov protikandidat na prvih volitvah leta 1861, je bil na nadomestnih volitvah 31. januarja 1884 izvoljen za poslanca.

Grazer Volksblatt je Hermanovo bolehanje in smrt povezal z njegovo »excentrično navezanostjo na vegetarijanstvo.«¹⁰³ Herman je namreč leta 1873 ali 1874 postal vegetarijanec. Grazer Volksblatt je zapisal: »Hermann je rad hodil po svojih poteh, v nekaterih stvareh je bil nepredvidljiv in marsičemu težko kos. Toda zasluga, ki mu je ni mogoče odrehati, je ta, da je v štajerskem deželnem zboru stal dolgo

⁹⁷ »Govor poslanca Hermana pri adresni debati v državnem zboru«, Novice, 1873, št. 49; »Hermanov govor«, Slovenec, 1873, št. 17; »Poslanec Herman o Cerkvi«, Zgodnja Danica, 1873, št. 48; »Hermanov govor«, Glas, 1873, št. 49. – Uredništvo časnika Slovenec je dalo natisniti 600 izvodov Hermanovega govora na 5. seji državnega zbora leta 1873 (Slovenec, 1873, št. 17).

⁹⁸ »Iz deželnih zborov. Govor slov. poslanca Hermana v štajerskem zboru 20. aprila 1877«, Slovenec, 1877, št. 54.

⁹⁹ »G. Mihael Herman«, Slovenski narod, 1881, št. 72.

¹⁰⁰ »+Mihael Herman«, Slovenski gospodar, 1883, št. 51.

¹⁰¹ »Pokojni M. Herman«, Slovenski narod, 1884, št. 11.

¹⁰² Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 142.

¹⁰³ »Todtfall«, Grazer Volksblatt, 18. 12. 1883.

časa skoraj sam na položaju, ki ga je končno zavzela nemška konservativna in nacionalna opozicija.«¹⁰⁴

Časnik *Slovenski narod* je ob Hermanovi smrti poudaril: »Hermanovo ime blestelo bode v zgodovini našega narodnega gibanja in velik del naših pridobitev in uspehov prejšnjih let zahvaliti se imamo njegovim naporom, njegovej jeklenej volji. Bil je blag značaj v besede najširšem pomenu in toliko pravnega čuta, da je, akoravno rodом Nemec, svoje življenje posvetil našemu narodu in postal njegov najbolj navdušeni zagovornik.«¹⁰⁵

Slovenski gospodar je Hermana označil za »starosto vsem slovenskim poslancem, dušo narodnemu gibanju na spodnjem Štajerskem«. Naštel je tudi društva in liste, pri katerih je Herman tvorno sodeloval: katoliško tiskovno društvo, *Slovenski gospodar*, *Slovenski narod*, Slovenska matica, Mohorjevo društvo, Slovensko društvo, Narodni dom na Ptuj, posojilnica v Ormožu idr. »Sploh pa, da se štajerski Slovenci čedalje krepkeje popenjamo in postopamo kot politična stranka, na katero imajo uže merodajni okrogi v deželi ozirati se, to je večjidel zasluga g. Hermanovega prizadevanja. G. Herman je bil oča in prvoboritelj ne samo narodne, ampak tudi konservativne, krščanske stranke na Štajerskem in vsej Avstriji. /.../

Blagi pokojnik ni imel ne žene, ne otrok. Za njim ni hčeri in sina pa vendar mu ostaja dovolj spomina. Postavil si ga je v srca hvaležnih Slovencev. Dokler bo teh kaj na sveti, dokler se bode njih spominjala zgodovina, omenjala bode tudi častno in hvaležno blagega, značajnega, duhovitega, požrtvovalnega slovenskega prvoboritelja g. Mihaela Hermana.«¹⁰⁶

Viri in literatura

Časopisni viri

Glas: 1872, letnik 1, št. 14; 1873, letnik 2, št. 49
Naprej: 1863, letnik 1, št. 24, 25, 48, 61
Novice: 1861, letnik 19, št. 11, 13, 16, 24; 1863, letnik 21, št. 8, 12, 15, 23, 24, 32, 35; 1864,

letnik 22, št. 10, 17, 18, 23, 25, 27, 37; 1873, letnik 31, št. 48, 49; 1875, letnik 33, št. 44
Slovenski gospodar: 1867, letnik 1, št. 6; 1868, letnik 2, št. 40; 1873, letnik 7, št. 13, 25, 27, 43; 1875, letnik 9, št. 51, 52; 1883, letnik 17, št. 51
Slovenski narod: 1868, letnik 1, št. 71, 72, 74, 80; 1869, letnik 2, št. 110, 119, 121, 122, 123; 1870, letnik 3, št. 69; 1873, letnik 6, št. 145, 229, 240, 241; 1875, letnik 8, št. 344, 247, 253, 285, 293; 1876, letnik 9, št. 10; 1877, letnik 10, št. 29; 1881, letnik 14, št. 72; 1883, letnik 16, št. 288; 1884, letnik 17, št. 11; 1893, letnik 26, št. 75
Slovenec: 1865, letnik 1, št. 94; 1866, letnik 2, št. 15, 22, 40, 103; 1867, letnik 3, št. 8; 1873, letnik 1, št. 17; 1876, letnik 4, št. 7; 1877, letnik 5, št. 54, 56; 1883, letnik 11, št. 214
Slovenski tednik: 1875, letnik 3, št. 31, 32
Zgodnja Danica: 1863, letnik 16, št. 24; 1873, letnik 26, št. 48

Literatura

Cvirn, Janez, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, Celje: Zgodovinsko društvo Celje in Znanstvena založba Filozofske fakultete Ljubljana 2015.
Cvirn, Janez, »Deželnozborske volitve 1861 na Štajerskem«, *Zgodovinski časopis*, 1994, št. 3, str. 329–333.
Govor poslanca g. Hermana v štajerskem deželnem zboru 16. dan marca 1863. Maribor: Matija Prelog, 1863.
Govor poslanca Hermana v zbornici poslancev pri razpravi o državnem proračunu za leto 1876, Ljubljana: Blaznikovi dediči 1875.
Lončar, Dragotin, »Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa«. *Naši zapiski*, 1910, št. 3, str. 75–83.
Pirjevec, Avgust, »Hermann, Mihael (1822–1883)«, *Slovenski biografski leksikon*: 2. zv. Erberg – Hinterlechner. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1926, str. 317–318.
Prijatelj, Ivan, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Tretja knjiga. Ljubljana: DZS 1958.
Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Landtages im Herzogthume Steiermark der am 6. April 1861 eröffneten Session, Gradec: Steiermärkische Landesdruckerei 1861.

¹⁰⁴ »Todtfall«, *Grazer Volksblatt*, 18. 12. 1883.

¹⁰⁵ »+Mihael Herman«, *Slovenski narod*, 1883, št. 288.

¹⁰⁶ »+Mihael Herman«, *Slovenski gospodar*, 1883, št. 51.

Stimmen aus Innerösterreich / Beiträge zur Durchführung der nationalen, religiösen und politischen Gleichberechtigung, Celovec: Andrej Einspieler 1861.

Strelec, Ivan, *Zgodovinske črtice o »Narodni čitalnici v Ptuji«*. Ptuj: Narodna čitalnica 1889.

Vošnjak, Josip, *Slovinci in državni zbor leta 1873 in 1874*. Ljubljana: samozaložba 1874.

Vošnjak, Josip, *Spomini II*. Ljubljana: Slovenska matica 1906.

Vošnjak, Josip, *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica 1982.

Zusammenfassung

MIHAEL HERMAN, EIN VORKÄMPFER FÜR DAS SLOWENENTUM

Der Jurist und Politiker Mihael Herman (Michael Hermann) wurde am 24. September 1822 in Haritz in der österreichischen Steiermark geboren. Das Studium der Rechtswissenschaften schloss er an der Universität Graz ab. In den Jahren 1848–1849 amtierte er als Orts- und Kriminalrichter der patrimonialen Gutsherrschaft Thanhausen, nach dem Jahr 1850 wirkte er als Richter, Gerichtsadjukt bzw. Gerichtsrat in Ptuj (seit 1854), Weiz und Hartberg (seit 1868). 1869 wurde er Bezirksrichter in Vorau. Während seiner Tätigkeit in Ptuj kam er in engeren Kontakt mit den Slowenen. Er lernte Slowenisch und verkehrte mit der dortigen slowenischen Intelligenz.

Bei den ersten Wahlen in den steiermärkischen Landtag im März 1861 – damals war er Gerichtsadjunkt am Bezirksgericht in Ptuj – wurde er zum Abgeordneten gewählt. Er errang die Mehrheit der Stimmen (96 von 119). Im steiermärkischen Landtag begann er sich für die Rechte des slowenischen Teils der Bevölkerung einzusetzen. Bereits im Jahr 1861 war er der einzige Abgeordnete, der verlangte, dass die kaiserliche Urkunde (das Oktoberdiplom) im Landesarchiv auch in der zweiten Landessprache Slowenisch aufbewahrt wird. In der *Grazer Tagespost* (1861, Nr. 113) veröffentlichte er den Artikel »Gleiche Lasten, gleiche Rechte«. Er stellte einen Antrag zu Einführung des Slowenischen in Ämtern und Schulen, der vom Landesausschuss erst im Jahr 1863 behandelt wurde. In der Sitzung

des steiermärkischen Landtags am 16. März 1863 stellte sich Herman entschlossen gegen den Bericht des Landesausschusses in einer fast zwei Stunden dauernden Rede, in der er die Rechtlosigkeit der Slowenen zu beweisen suchte. Er schlug einen Beschluss des Landtages vor, wonach die Regierung dem Landtag einen Gesetzesentwurf vorlegen sollte, der die Verwendung des Slowenischen in Ämtern und Schulen in der Steiermark regelt. Nach Hermans Vorschlag sollten die Volksschulen zur Gänze slowenisch sein, die mittleren und höheren Schulen hingegen nach dem Prinzip einer Parität von Slowenisch und Deutsch reorganisiert werden. Von den 63 Abgeordneten stimmte nur Herman für diesen Vorschlag. Hermans Rede fand unter den Slowenen starken Widerhall. Fran Levstik übersetzte sie aus dem Deutschen und veröffentlichte sie im Blatt *Naprej* (1863, Nr. 25–28) sowie in zwei eigenen Broschüren (eine nur in slowenischer Sprache – verlegt von Dr. Matija Prelog in Maribor – sowie eine in deutscher Sprache mit slowenischer Übersetzung). Steirische Slowenen aus vielen Orten sandten Herman Vertrauensadressen und bestellten 1864 beim Wiener Künstler Josef Kriehuber Hermans Porträt (eine Lithografie). Die Deutschen feindeten Herman als nationalen Abtrünnigen an.

Herman war im Jahr 1863 einer der Mitbegründer des Lesevereins in Ptuj, der seine ersten provisorischen Räumlichkeiten in Hermans Haus hatte. Offiziell öffnete der Leseverein erst im September 1864 seine Pforten. Herman war eine Zeitlang auch dessen stellvertretender Vorsitzender (1867/1868) und Vorsitzender (1868/1869). Er war unter den Mitbegründern der Zeitungen *Slovenski narod* und *Slovenski gospodar* sowie des katholischen Pressevereines. Im Jahr 1871 wurde er zum Vorsitzenden des Grazer Studentenkomitees gewählt. 1872 wurde er Ausschussmitglied des Kulturvereins Slovenska matica.

Erneut in den Landtag gewählt wurde er in Ptuj in der Kurie der Landgemeinden bei den Wahlen im Januar 1867 sowie in den Jahren 1870, 1871 und 1878, in den Reichsrat wurde er in den Jahren 1873 und 1879 gewählt. Im Jahr 1870 übersiedelte er von Ptuj nach Graz und wurde als Kandidat der Slowenen und der deutschen Konservativen Mitglied des steierischen Landesausschusses.

Herman setzte sich im steiermärkischen Landtag mehrmals für die Gleichberechtigung der slowenischen Sprache mit der deutschen ein und machte auf die Forderungen nach einem Vereinten Slowenien (Zedinjena Slovenija) aufmerksam. Slowenische Standpunkte vertrat er in den Adressdebatten in den Jahren 1866, 1867, 1868 und 1870.

Die slowenischen Abgeordneten Herman, Vošnjak, Dr. Matija Prelog, Alojzij Lenček und Janez Lipold reichten im September 1868 eine Interpellation ein, in der sie verlangten, dass die Regierung die slowenische Forderung nach Gleichberechtigung in Schule und Amt verwirklicht und den Beamten befiehlt, in slowenischer Sprache zu amtieren. Die Interpellation wurde von mehr als hundert Gesuchen von Gemeindevertretungen unterstützt, die vom steiermärkischen Landtag im Oktober 1868 behandelt wurden. Herman verteidigte in dieser Sitzung entschlossen die Interpellation.

Er verlangte die Gründung bzw. den Ausbau des Realgymnasiums in Ptuj (1863, 1866, 1869, 1878), die Gründung einer Landwirtschafts- und Weinbauschule in der Südsteiermark (1865, 1866, 1868) und die Einführung slowenischen Unterrichts an der Weinbauschule in Maribor (1878). Er nahm an Debatten über Verwaltungs- und Wirtschaftsangelegenheiten einzelner Gemeinden teil.

Herman und Dr. Josip Vošnjak setzten im Jahr 1870 eine besondere Denkschrift auf, die die Einführung des Slowenischen als Amtssprache in allen Gerichten und politischen Ämtern in der slowenischen Steiermark verlangte, weiters die Gründung eines Unterstufengymnasiums mit slowenischer Unterrichtssprache in Maribor, die Slowenisierung der Gymnasien in Celje und Ptuj sowie der Lehrerbildungsanstalt in Maribor und die Gründung einer slowenischen Rechtsakademie in Ljubljana.

Die slowenischen Abgeordneten im steiermärkischen Landtag reichten im Oktober 1869 eine ausführlich begründete Interpellation ein, die Herman zusammengestellt hatte. Die Petition verlangte auf Grundlage des Naturrechtes und des Oktoberdiploms die Gleichberechtigung der Slowenen, ihre Vereinigung, eine gemeinsame Landesregierung, die einem gemeinsamen Landtag verantwortlich ist, ein Höchstgericht sowie eine Universität. Auf die

Vorwürfe der deutschen Abgeordneten antworteten Herman und Vošnjak.

Herman, der die föderalistische Ordnung Österreich und den katholischen Konservatismus befürwortete, war unter den ersten, die im Jahr 1872 der Rechtspartei beitraten. Im Jahr 1873 schloss er sich im Reichsrat dem von Graf Karl Hohenwart 1872 gegründeten Klub der Rechtspartei an. Am 22. Juni 1873 führte Herman den Vorsitz einer Versammlung in Celje, bei der eine Resolution verabschiedet wurde, die die Slowenen zum Beitritt zur Rechtspartei einlud.

Bei den ersten direkten Reichsratswahlen im Jahr 1873 opponierten die slowenischen Liberalen (die Jungslowenen) gegen Hermans Kandidatur zum Reichsrat. Herman errang bei den Wahlen im Bezirk Ptuj 282 von 354 Stimmen.

Im Reichsrat stach seine Rede während der Adressdebatte im November 1873 hervor, mit der er vermeintlich sogar gegen die Parteidisziplin verstieß. Karl Hohenwart hatte nämlich im Namen der Rechtspartei erklärt, dass man sich nicht an der Adressdebatte beteiligen wird. Herman war der Ansicht, dass die zwei Gesetze, die vom Kaiser am 2. April 1873 sanktioniert wurden und die unter Beibehaltung des Kuriensystems direkte Wahlen in den Reichsrat einführten, in mancherlei Hinsicht ungerecht waren. Die Selbständigkeit des Reichsrats ginge auf Kosten der Landtage, die unter ihren Mitgliedern Abgeordnete in den Reichsrat wählten, wie es das Oktoberdiplom und teilweise auch das Februarpatent (die Verfassung) bestimmten.

Herman setzte sich für die Rechte der katholischen Kirche bzw. die Regelung der Beziehungen zwischen Staat und Kirche ein. Er sprach dem Staat das Recht ab, sich in Kirchenangelegenheiten einzumischen.

Herman bereitete sich auf seine »leidenschaftlichen und stark übertriebenen Reden«, in denen er das Regierungssystem, den Liberalismus, Dualismus und Zentralismus sowie die deutsche Hegemonie kritisierte, sorgfältig vor. Die Zeitung *Slovenski narod* betonte, dass Herman zu den besten Rednern zählen würde, wenn nur seine Stimme nicht so schwach gewesen wäre.

Das Justizministerium verlieh Herman im Jahr den Titel eines k. k. Landesgerichtsrates. In seinem 62. Lebensjahr verstarb Herman am 15. Dezember 1883 im Krankenhaus in Graz nach schwerer Krankheit (einem Herzfehler).

Schlagwörter: Mihael Herman, steiermärkischer Landtag, Vereintes Slowenien (Zedinjena Slovenija), Leseverein in Ptuj